معرکہ
مناظرۂ رفضیہ و سنیہ
دیوان حنفی
از ناظم دیوانِ سخنوری صدرِ ایوانِ پہلوی و دری تیغ زنِ معرکہ
شیوا بیانی صف شکنِ مدعیانِ زباندانی امام المتکلمین مقتدا المناظرین
عالمِ مستند فاضلِ اوحد مولانا حکیم وکیل احمد نصرہ اللہ و ایدہ
در مطبع انوار محمدی لکھنؤ طبع شد
ALL RIGHTS RESERVED

قطعهٔ تاریخِ طبعِ دیوانِ حنفی از سخنورِ معنی آفرین نکته شناس باریک بین زباندانِ فصیح اللسان نازک خیال بلیغ البیان جنابِ مولوی ابوالقاسم فضلِ ربِ عرشی تاجپوری عمّ فیضه المعنوی والصوری

ا	آدر و شامگاهان چو زادی برجِ معنی	پنهان بطاسِ سیمین صد طبلهای عنبر
ب	بیتُ العتیقِ اعظم یعنی کتابِ اکرم	دانش درو مصلّی رحمت درو مجاور
و	واکرده چون بدیدم آمد نظر فقیهی	بنشسته با سفیهی در کاخِ چار منظر
ا	آن سنتِ مکرّم وین بدعتِ مجسّم	آن حکمتِ مشکّل وین ظلمتِ مصوّر
ا	آن قطبِ چرخِ دانش آن ماهِ برجِ سنبله	حیرانِ مهرِ رایش این سمسارِ کشور
ا	آن قبلهٔ مصلّی وین کعبهٔ مجامع	آن محیِ دینِ سنت وین دشمنِ پیمبر
ق	قاضیِ شرعِ بیضا مفتیِ ملکِ معنی	آن بوالفراسِ دوران آن بوعلیِ کشور
ا	آن نائبِ محمد لابل وکیلِ احمد	طبعش بلمعه ریزے آئینهٔ سکندر
و	واهب چو ابرِ هاطل ساکب چو غیثِ ابل	صائب بفکرِ کامل ثاقب برای گوهر
ی	یکرانِ فکرِ پاکش همزادِ عقلِ اول	بارانِ نورِ رایش عمزادِ مهرِ خاور
ل	لوقا وظیفه خوارش لوشار کابدارش	بقراط ریزه چینش سقراط سفره گستر
ر	رنگِ رخِ شریعت آبِ بحارِ سنت	از رایِ طبعِ پاکش بگرفته زیب و افسر
ح	حبلُ المتینِ دانش بگرفته تا نهادش	بر تارکش مسیحا بنهاد تاجِ خاور
م	موسای فکرتش را خضرِ فرشته سیرت	گر بنگرد چو موسے گردد کهینه چاکر
ا	آن شرع را ملاذی دین را ز وی رواجے	آن رکنِ دین و دنیا آن کعبهٔ موقّر

بعون خالق کون و مکان مصون از انس و جان در این زمان

در ردِ دیوانِ نفح الطیب مولوی سید محمد صدیق حسن خان قنوجی که دران بکمالِ بیباکی زبان
بلعن و طعن حضرات مقلدین کشوده و تقلید و اجماع و قیاس و فقه را اندمت نموده جواب ترکی بترکی

دیوان حنفی
۱۳۰۶

حسب فرمانِ مستفیضانِ مصنفِ عالیشان که برای حفظ این کتاب جملهٔ حقوقِ کاپی رائٹ
قانوناً محفوظ داشته اند با انتظام حُسنِ صحت و خوشخطی تحتِ اهتمام جناب منشی تیغ بهادر صاحب

در مطبع انوار محمدی لکھنو از طبع تابان نورانی شد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

نحمدہٗ لاشریک لہ وحدہٗ ونصلی علےٰ نبیہ لانبیّ بعدہٗ وعلیٰ آلہٖ وصحبہٖ وتبعہم وتابعیہم من ایمۃ الدین
واکابر المجتہدین لاسیّما ابی حنیفۃ النعمان علیہ الرحمۃ والرضوان علیہم اجمعین الیٰ یوم الدین
پس ازان بندۂ سراپا عجز وکیل احمد عاجز سکندرپوری تجاوز اللہ عن ذنبہ المعنویؔ
والصوری پیش از شروع مقصود در ردِّ دیوانِ مردود از میامن وبرکاتِ این قصیدۂ
متبرکہ مدحیۂ نعمانیہ استمداد واستبراک کردم وپس بر دشمنِ تقلیدِ امامِ اعظم باطبل و
علمِ دوات وقلم وسپاہِ حرف ورقم تاخت آوردم وقولِ سفیہ را بہمان وزن وقافیہ
بقولِ فقیہ جوابِ باصواب دادم وتامِ این نامہ بنامِ نامیِ آن امامِ ہمام دیوانِ حنفی نہادم

وہی ہذہ القصیدۃ النعمانیۃ

نبراسِ تابعیانِ حضرتِ امامِ اعظم ۔ قسطاسِ دین وایمان حضرتِ امامِ اعظم
(چراغِ روشن ۱۲) ۔ (راست ترین ترازو ۱۲)
مشکوٰۃِ شمعِ ایقان حضرتِ امامِ اعظم ۔ مصباحِ جمیعِ ادیان حضرتِ امامِ اعظم
دربارگاہِ سبحان آمد بعزت وشان ۔ بابرگ وساز وسامان حضرتِ امامِ اعظم

از هفت حزبِ فرقان آمد چو سبعه الوان — شد منیر بان این خوان حضرت امامِ اعظم

در حلِّ رمزِ قرآن بوده است عقل حیران — مشکل نموده آسان حضرت امامِ اعظم

خیزد گهر ز عمّان لعل آید از بدخشان — شد علم و فضل را کان حضرت امامِ اعظم

مذکورِ اہلِ ایقان مشهورِ اہلِ ایمان — مامورِ حکمِ یزدان حضرت امامِ اعظم

ہادیِ دین و ایمان در مسلکِ فقیہان — خضرِ طریقِ ایشان حضرت امامِ اعظم

دارد بزیرِ فرمان جن و پری و انسان — در شرع شد سلیمان حضرت امامِ اعظم

سرسبزیِ گلستان باشد ز فیضِ باران — خرّم نمود گیہان حضرت امامِ اعظم

صرّافِ علمِ عرفان کشافِ رازِ پنہان — معیارِ نقدِ ایمان حضرت امامِ اعظم

دینِ نبی بر ادیان کرده عیان بہ برہان — چون مہر و ماهِ تابان حضرت امامِ اعظم

آنکس کہ اجتہادش در دہر شہره واوش — شد بوحنیفہ نعمان حضرت امامِ اعظم

برگرد شمعِ سنت در حلقۂ فقاہت — سرِ حلقۂ فقیہان حضرت امامِ اعظم

تمغای اجتہادی طغرای استنادی — دارد میانِ اقران حضرت امامِ اعظم

چون چار عنصر آمد از بہرِ دینِ محمد — یوسف زفر و نعمان حضرت امامِ اعظم

ہر مشکلِ روایت حل کرد از درایت — مشکلکشای دوران حضرت امامِ اعظم

ہم اعظم ست و امجد ہم اکرم ست و ارشد — در صاحب اجتہادان حضرت امامِ اعظم

از روی رای روشن رفتہ رہِ معنعن — چشم و چراغِ ایمان حضرت امامِ اعظم

تنقیدِ فقہ در کف بر لب حدیث و مصحف — در دل رموزِ عرفان حضرت امامِ اعظم

بر شافعی و مالک حنبل و غیرِ ذالک — از فقہ کرد احسان حضرت امامِ اعظم

با آب و رنگ سرزد در باغِ دینِ احمد — چون لالہای نعمان حضرت امامِ اعظم

عاجز بود ثناخوان شام و سحر بصد جان — وردِ زبانش ہر آن حضرت امامِ اعظم

قال السفیه

کن آشنای لب دو سه حرف کتاب را ‌ ‌ دریاب جلوهٔ سُنن مستطاب را

رای کسان بود همه سرمایهٔ جنون ‌ ‌ فرزانگی ست طالع اهل کتاب را

لبریز حرف شکوه آراسهی روم ‌ ‌ افگنده ام بحشر حساب کتاب را

قرآن ز قطرگی ببرد تا بگو هرے ‌ ‌ سنت بچشم آینه سازد سراب را

هر حکم جلوه گاهِ حدیث پیمبر ست ‌ ‌ صد خاور ست طلعت این آفتاب را

بے پرده هست شاهد سنت درین چمن ‌ ‌ نتوان ستاند منت آتش گلاب را

جمعیت دلم ز حدیث شریف اوست ‌ ‌ از راے ره مده بدلم اضطراب را

تقلید را بهشته بسنت رجوع کن ‌ ‌ یک سو گذاریم سؤال و جواب را

ثواب را قیاس کسان کے برد زراه ‌ ‌ حُجت گرفته است حدیث و کتاب را

قال الفقیه

کردے کنار از آب و گرفتی سراب را ‌ ‌ آوخ کز آب باز ندانے شراب را

(یعنی آه و افسوس و کلمهٔ التعجب ۱۲)

شَین تو دلنشین نشود شیخ و شاب را ‌ ‌ تصحیف کرده سُنن مستطاب را

(عیب منذرین ۱۲)

بخشند هشت خلد ز تقلید چار امام ‌ ‌ آرے دو چند هست شمار این ثواب را

آسان و سهل بشمری اے غافل از شمار ‌ ‌ کافگنده بروز حساب این حساب را

بے بهره هست تیره درون از فروغ رای ‌ ‌ بیند چگونه شپره چشم آفتاب را

هستی سفیه و از اولوا الالباب نیستی ‌ ‌ بر روے رای راست میفگن نقاب را

بے راے بر تو رو نه نماید کشود کار ‌ ‌ عقل و خرد کلید بود فتح باب را

کرم کتاب هستے و اهل کتاب نام ‌ ‌ بس رخنها که هست ز دستت کتاب را

تقلید و فقه تا نشود اوستاد تو ‌ ‌ دانے کجا رموز حدیث و کتاب را

فہمت کجا و رمزِ حدیثِ نبی کجا — زنہار امتیاز نباشد دواب را

تقلید را خلافِ کتاب و سنن مدان — از آفتاب فیض رسد ماہتاب را

بیراہیے تو باعثِ گمراہیت شدہ — تقلید خضر آمدہ راہِ صواب را

عاجز بعجز با تو کجا سر فرو برد — تحریر ساختہ بسؤالت جواب را

قال السفیہ

بنورِ سنتِ او روشن ست محفلِ ما — برد بوام قمر روشنے ز منزلِ ما

ہزار جا سرِ تقلید بر زمین آمد — بلند گشت ز سنت چو تیغ قاتلِ ما

قیاس حربۂ او شد سلاحِ ما سنت — عجب بہرزہ طرف مے شود مقابلِ ما

صواب و اپسے از کاروان تقاضا کرد — اگر براہِ خطا میرود قوافلِ ما

بدرسِ سنتِ او مرو عاقبت نو آب — جز این نبود ز نخلِ مراد حاصلِ ما

قال الفقیہ

منور ست ز مہرِ رسول منزلِ ما — بکسبِ نور ز مہ آمد مقلدِ دلِ ما

دلیلِ منزلِ شرع اند ائمۂ اربع — بہ کعبہ میرود از چار سو قوافلِ ما

ہوا مخالف و دریا اگرچہ طوفان زاست — قیاس و رائے درین لجہ بس بود ساحلِ ما

تو سرکشے سرِ خود گیر و سرسری مشمار — کہ ہر سرے نشود و قفِ تیغ قاتلِ ما

حدیث و قولِ فقیہان ہمے کنم خرمن — ہمین بس ست بہ کشتِ مراد حاصلِ ما

ہزار شکر کز اجماع تقویت داریم — بخیرہ چیرہ کجا مے شود مقابلِ ما

ز روے رائے رسیدیم در دیارِ حدیث — بسوے کعبۂ رای ست روے محملِ ما

ز ابرِ فیضِ فقیہانِ پاکِ دین عاجز — گلِ شریعت غزا و میدہ از گلِ ما

قال السفیه

بردم از بزم خرد جسم نزار خویش را — افگنم در کوے سنت تا غبار خویش را

بیقراری داشت دل از فتنهٔ رسالے جهان — مطمئن کردم ز سنت اضطرار خویش را

مهرتابانم با وج علم نزد عارفان — وقف سنت تا نمودم روزگار خویش را

از سخن ممنونِ کلکِ آفتاب افشان شدم — کرده ام روشن از و شبهاے تارِ خویش را

نیست نو ابم بدنیا فکرتِ پاداش رسالے — بر سرِ محشر فگندم انتظارِ خویش را

قال الفقیه

خار راه دین مکن جسمِ نزارِ خویش را — به که انداز ے بچشمِ خویش خارِ خویش را

بُردے از بزمِ خرد جسمِ نزارِ خویش را — هم بچشمِ خویش آگندی غبارِ خویش را

بے فروغ مهر و ماهِ اوج معنے سربسر — تیره کردے روزِ خویش و روزگارِ خویش را

از فروغِ راے نورانی چراغے بر فروز — تا کنے روشن از و شبهاے تارِ خویش را

بارِ سر یا بار خر هست از گراسنے انتظار — کاسے فگنے بر روزِ محشر انتظارِ خویش را

نیست بے تلبیس شعرت پیشِ اربابِ شعور — باطل ست این کز سخن کردے شعارِ خویش را

کیمیائی ساز از خاکِ رهِ اهلِ قیاس — تا کنے کامل زرِ ناقص عیارِ خویش را

گشت پامالِ خزان باغِ سفاهت اے سفیه — تا نمودم از تفقه نو بهارِ خویش را

عجز عاجز پیش حق آمد پسند اسے مدعی — خیر دار از شر رهٔ وقار و اقتدارِ خویش را

[illegible]

قال السفیه

حدیث یار بود مطلب بهینهٔ ما
بغیر دوست نه بینی در آبگینهٔ ما

فگنده ایم به بحرِ حدیث کشتیِ دل
خیالِ دوست چو نوح ست در سفینهٔ ما

نثارِ ساغرِ سنت نمود از مستی
هر آن متاع که دل داشت در خزینهٔ ما

پئے حمایتِ ما اتباعِ سنت بس
که در درونِ مقلد نشست کینهٔ ما

ز دهر رفت چو شوکانے آدم نواب
بگو به چرخ که پیدا کند قرینهٔ ما

قال الفقیه

خیالِ دوست گرفت ست جا بسینهٔ ما
ببین که جلوه گهِ دین بود مدینهٔ ما

به بحرِ فقه تجسر نموده دل بحدیث
رسیده بر لبِ عینُ الیقین سفینهٔ ما

بچار سوے شریعت رواج کے یابد
زرے که نیست بر و سکه از خزینهٔ ما

برائے جانِ تو بس هست شوکتِ شوکانی
درونِ خویش تهی کن ز خارِ کینهٔ ما

سرے بجیب فرو بر ببین قرینِ تو کیست
بگو به چرخ که پیدا کند قرینهٔ ما

شکست دستِ خوشِ هر حریفِ عاجز
زبس بطاقِ بلند ست آبگینهٔ ما

قال السفیه

زخوانِ دوست بود نعمتے حوالهٔ ما
کتاب لقمهٔ ما و سنن نوالهٔ ما

زبسکه شهره به میخوارئ حدیث شدم
نمی خورند حریفان[سله] مے از پیالهٔ ما

بجاے درسِ خرد در دبیشگانِ کسی
رموزِ عشق بخوانند از رسالهٔ ما

بیار بادهٔ سنت که بر طرف گردد
ز وصلِ یکدمه اندوهِ دیر سالهٔ ما

حدیث در غم و شادیست سودِ ما نواب
همینست زمزمهٔ ما همینست نالهٔ ما

سله ازینجا است که هم پیشگان یعنی اهل سنت طریقهٔ لا مذهبی ادرا مذموم دانسته هم پیاله نمی شوند و از مشرب خود خارج شمرند نعوذ بالله منها ۱۲

قال الفقیه

کلید مخزن تحقیق شد حواله‌ها
بود اشاره ز بسم الله رساله‌ها

کباب و نقل سنن هم قیاس و هم اجماع
کباب و نقل و مے بغش و پیاله‌ها

بطعنه بر سر اجماع از چه می خیزے
حذر کن از اثر تیر آه و ناله‌ها

چگونه دعوے حق مدعے کند باطل
سجل به مهر نبوت بود قباله‌ها

ز نعمت ازلی بے نصیب هست از آن
گلو خراشش بدشمن شده نواله‌ها

ببین بچشم حقارت باشک این عاجز
عزیزتر ز در و گوهرست تراله‌ها

قال السفیه

حرف لب لعل تو دمد روح به تن‌ها
شد زلف سخن بر رخ دین شرح متن‌ها

مشکل که دهد دست رهائے دل ما را
از رائے تو با اینهمه خمها و شکن‌ها

هنگامهٔ بدعت نه نشست عالم سنت
با داغ خسر رفت بخون غرق کفن‌ها

ما دور آن پادشه دین که ز مهرش
پیدا شود از شام خرد صبح سنن‌ها

آنرا که برین نامهٔ بخشش گانه گذشتست
در دفتر ارباب قیاس است سخن‌ها

شوکانی اگر شد بسر نواب سلامت
وقت است عقیق یمن آید ز یمن‌ها

کو گلشن آثار کجا خار و خس رائے
پهلو نزند خلد بخضرائے دمن‌ها

تا خامه بگفتار سنے رطب لسان شد
گنجینهٔ گوهر شده اصداف دهن‌ها

اے پادشه طیبهٔ سنت مددی کن
دل مے برد از دست مرا یاد وطن‌ها

هرکس که درین وقت تمتع ز سنن یافت
خضر ره دین آمده در دفع فتن‌ها

تا فن حدیث نبوے یافته تعلیم
نواب شده انگشت نما در همه فن‌ها

قال الفقیه

راهِ فقها گیر و مشو از همه تنها
دارد غم جان آنکه جدا ماند ز تنها

عقل و خرد از تو شده و من بر سرِ حرفم
مجلس شده برخاسته با قیمت سخنها

شرح آمده قولِ فقها متنِ سنن را
بی شرح کسی می نبرد پی به سخنها

هشدار که از روی لغت متن صحیح ست
پیش شعرا هست غلط لفظِ متنها

افتاده درین شعر تو هم عین ز عالم
این عین خطائی ست که سر زد ز دهنها

تقطیع کن ای شاعرِ نادان که ندانی
شاعر ز نظر افتد ازین نوع سخنها

از فقه بود آبِ رخِ گلشنِ سنت
دیگر بکنش نسبت خضر ای دمنها

سرگشته و آشفته از تیرگیِ رای
افتاد بکارِ تو گرهها و شکنها

شد روضهٔ دین از فقها تازه و خرم
گشته بعرق ریزیِ شان سبز چمنها

بال و پرِ تو دامِ رهِ ساده دلان شد
عاجز نشوی بسته باین حیلت و فنها

قال السفیه

می کشد گلشنِ سنت دلِ دیوانهٔ ما
که شود رای کسان سبزهٔ بیگانهٔ ما

رای می نازد و از فقه سنن آگه نیست
نامهٔ جهل بود بحثِ فرزانهٔ ما

میکشاید رگِ آرای ضلالت اندیش
از سنن آمده نشتر بکفِ افسانهٔ ما

پشتی از سنتِ خیر البشر آمد ما را
نگند سیلِ قیاسِ گران خانهٔ ما

جلوه از رای غلط حسنِ سنن شوق افزاست
دست در گردنِ کس نیست ز مستانهٔ ما

ما و بیگانگی از طرز بتانِ آرا
آشنائی که بود سنت جانانهٔ ما

بادهٔ رای کسان نیست بجامِ تو آب
سیر چشم ست ز سنت همه پیمانهٔ ما

قال الفقیه

گر شوے باخبر از مشربِ رندانۂ ما
از سرِ صدق کنی بیعتِ پیمانۂ ما

از رہ راے رسیدیم بمقصودِ حدیث
نامۂ علم بود مبحثِ فرزانۂ ما

شکرِ یزد که بهر چار اصول ست حلال
آن مے صاف که آرند ز خمخانۂ ما

زہدِ خشک تو همه رد بجز آبے آرد
موج زن گر بشود گریۂ مستانۂ ما

قیدِ تقلید اگرے گسلد خصم چه دور
مے کند سلسله خائی سگِ دیوانۂ ما

گر طلبگارِ حدیثے بفقیهان رو آر
یک قدم راه بمنزل بود از خانۂ ما

نکته مفروش درین راه چو عاجز میکوشِ
هرزه مخروش و بنه گوش بافسانۂ ما

قال السفیه

زہر رائے بید ما غی حاصل بیباکِ ما
نیست غیر از سنت خیر البشر تریاکِ ما

بسکه ما از بهر سنت ترکِ آرا کرده ایم
شاخِ مرجان ست قربانِ سرِ مسواکِ ما

هر چه فهمیدیم جز ایشارِ سنت هیچ نیست
مے جهد همواره برقِ نور از ادراکِ ما

مرحبا سعیِ تمسک جبذا آثارِ دوست
همسرِ تختِ سلیمان گشت آخر خاکِ ما

در زمینِ هند هرگز آرزوے مرگ نیست
باد وقفِ آستانِ طیبه یا رب خاکِ ما

آبیاریهاے ابرِ رحمتِ سنت نگر
غنچۂ ایمان دمد از تودۂ خاشاکِ ما

ما و نواب و کتابے از علومِ سنتش
تو و در یا مذن لفتواے خردِ بیباکِ ما

قال الفقیه

خاک راهِ شرع آمد بسکه جانِ پاکِ ما
عرش را افسر بود بر سر ز مشتِ خاکِ ما

گرچه دارے جامۂ گلدوز سرتا پا ولے
ننگها دارد ز جیب و دامنت خاشاکِ ما

مدعی گر سر کشد از خدمتِ ما دور نیست
هست شیطان کو ابا کرد از سجودِ خاکِ ما

خاک بر فرقت چه میگوئی که خاکت در دهن / باد خاکِ آستانِ طیبه جانِ پاکِ ما

آتشے هر لحظه در جانت وضوے ما زند / میل در چشمِ تو هر دم میکشد مسواکِ ما

وه که برق نور بنداری دلے غافل ازین / کاتشے در خرمنت زد شعلهٔ ادراکِ ما

نوش داروے خرد عاجز چرا ضائع کنی / در مذاقِ بیخرد زهر آمده تریاکِ ما

قال السفیه

مبر بجامهٔ تقلید ازین لباس مرا / بحالِ خود بگذارے خداشناس مرا

خراب راے خودے باوجود نص قوی / زحال خود چه شود گر کنی قیاس مرا

شکایتے ز خرد پیشگانِ خود دارم / جز اتباع نشد مایهٔ سپاس مرا

ز راه و رسمِ عزیزان بجان همی ترسم / بگوے یار گذارید بے هراس مرا

نشانِ تیرِ ملامت اگر شوم نواب / خوشم بآنکه غمش کرده روشناس مرا

قال الفقیه

هزار شکر که تقلید شد لباس مرا / خداشناس شناسد خداشناس مرا

بغیرِ فقه چه فهمے تو معنے نص را / ازین خیال تو بگذر بکن سپاس مرا

رموزِ علمِ کتاب و حدیثم آسان گشت / دلیلِ راه شد اجماع و هم قیاس مرا

مباش ناخلف از ترکِ اقتداے سلف / شفیق تر ز برادر بجو و شناس مرا

تو خواه بر سرِ مهر آے و خواه بر سرِ قهر / نباشد از تو بنوعے امید و یاس مرا

براهنماے اجماعِ سالکانِ هدے / مقلدِ سننِ مصطفے شناس مرا

اگرچه عاجزم از صولتت نیندیشم / ز شیر قالے تو کے بود هراس مرا

قال السفیه

صد رشک بمشک سخنم هست ختن را / بو کرده دلم تا گل و ریحان سخن را

درغربت بدعت نبود راحت سنت — بے حکمت خاصے نگزینند وطن را
درهند چو من سنے پاکی نتوان یافت — هم حرف شدم حضرت صدیق حسن را
درجنب سخن کے خزف رلے پسندم — پرگوهر و در ساخته ام درج دهن را
علامهٔ دوران که ز قنوج برآمد — استاد شناسد همه شوکان یمن را
نواب ازان نور که دارد سخن یار — افروخته شمعے عجبے خانهٔ تن را

قال الفقیه

از نعت نبی برگ و برے هست سخن را — زان سان که زگل بو و نق و نکهت چمن را
تا نعت نبی خوانده زبان ایزد منان — پر ساخته از سی و دو دُرّ دانه دهن را
آن کسکه بود طالب طیب خوش طیبه — چون خون فسرده شمر مشک ختن را
کے دل کشدم جانب فردوس زکوثر — چون خار شناسم گل و نسرین و سمن را
دزدد سر و تن از کله و خلعت شاهے — آنکس که کند خاک در او سر و تن را
از خامه و هم نامه پئے نعت تو عاجز — در مجلس دین کرد عیان شمع و لگن را

قال السفیه

اگر به رلے شوی همدم از تو نیست عجب — وگر قیاس کنے این هم از تو نیست عجب
قیاس پرورے و تند باد رلے زنے — اگر بباد دهے عالم از تو نیست عجب
اگر بدرد دهے درد از تو نیست بعید — اگر بغم به فدائے غم از تو نیست عجب
غریب شرم نمائے ز محرم سنت — نظر بجانب نامحرم از تو نیست عجب
سخن گذاشته آشفته خرد گشتی — خلاف طور سنے آدم از تو نیست عجب

فغان که مرگ گزیدند اهل دین نواب
صدای نوحه درین ماتم از تو نیست عجب

قال الفقیه

اگر بدیو شوے ہمدم از تو نیست عجب
دم از زعجب زنے ابہم از تو نیست عجب

بدیدی امر حق اے عمے شدے درین عالم
شدن ضریر دران عالم از تو نیست عجب

بدوستے که تو دیرینہ دشمنی داری
ہلاک جان سنے آدم از تو نیست عجب

چنین که روے زرائے وقیاس تافتہ
شود دو عالم اگر برہم از تو نیست عجب

دم نیاز فقیران اگر بہ سند نازن
سر از غرور نسازے خم از تو نیست عجب

چنین که دیو زدت راه واز رہت برده
اگر کنے زخلائق رم از تو نیست عجب

شده شگفته دل دوست عاجز از نفست
شود حسود فسرده دم از تو نیست عجب

قال السفیه

حدیث دوست بنزدم بدوست مانندست
گمان مبر که مرا این بنده بے خداوندست

عیار سنت سرور بیک نمط نبود
برائے تو ہمہ زہر وبرائے من قندست

بہ رائے غیر زسنت نمی توان گشتن
چو دل بخدمت او از ازل کمربندست

دل کسے اگر از اتباع راضے نیست
بہ رائے غیر پیمبر چگونہ خرسندست

پناه نیست بجز سایۂ سنن نواب
درین زمان که ز تقلید فتنہ چندست

قال الفقیه

نه ہر کسے که بحکم ایمه پابندست
چو بنده ایست ہمانا که بے خداوندست

ز نقل ہر چه بود نقل مجلس فقہا
بکام تو ہمہ حنظل بجام ما قندست

ز حرف من که شوے رنجه اسے ابله
خرست ہر که نه زین سند باد خرسندست

فقیه ہر چه بگوید بگوش جان بشنو
که قول او بحدیث حبیب مانندست

کسیکه گوش زعاجز نمیکند این پند
بحکم رائے حکیمان علاج او بندست

قال السفیه

حدیثِ دوست کہ روشن گرِ دانِ من ست — گزین بیانِ سن و بهترین فغانِ من ست

همه شکار کنم مرغِ اَوجِ سنت را — همائے دوختہ ناوکِ کمانِ من ست

ز فیضِ علمِ سخن از دو کون آزادم — خطِ حدیث ز غمہا خطِ ضمانِ من ست

صحاحِ ستہ کہ در علمِ دین علم آمد — برزمگاہِ خرد پرچمِ نشانِ من ست

بهرِ روشش کہ مقلد ردِ تعقب را — سمندِ فکرتِ صائب بزیرِ رانِ من ست

درین زمان کہ جهانے بباطل افتادست — بیانِ حق بزبانِ گهرفشانِ من ست

درین غزل بتامل نگاہ کن نواب — کہ بهترین نواهاے دلستانِ من ست

قال الفقیه

بضربِ وحربِ عدو تیغِ من زبانِ من ست — برائے طعنِ مخالف قلم سنانِ من ست

تو جو فروشے و گندم نما بگوے دغل — بچار سوے دیارِ هدیٰ دکانِ من ست

بگردِ من خرِ لنگت نمی رسد هرگز — سمندِ نُہ فلک امروز زیرِ رانِ من ست

سمندِ فکرِ تو نعل افگند باول گام — در انتقام کہ چو لانگہ بیانِ من ست

صحاحِ ستہ کہ پیوستہ بر زبان دارم — خدا گواہ کہ دینِ من ست و جانِ من ست

حدیثِ دوست کجا و فغانِ هرزہ کجا — دگر میار بلب بهترین فغانِ من ست

سپاسِ خالق و نعتِ رسول و مدحِ امام — وظیفۂ من و وِردِ من و بیانِ من ست

بود مخالفِ دین هر کہ با تو آمیزد — کسے کہ از تو گریزد ز دوستانِ من ست

ز تیرِ طعنِ تو با امن و بے خطر باشم — نگاهبانِ من ایمانِ من امانِ من ست

بہ نعمتِ فقها دسترس مرا باشد — کہ بهرہ گیر جهان از نعیمِ خوانِ من ست

بہ پیشِ منطقِ عاجز چہ دم زند حاسد — زبان زبانِ من ست و بیان بیانِ من ست

قال السفیه

شاهِ جهان که آبِ رخِ ملک و ملت ست | خلوت نشینِ حجلهٔ احیاے سنت ست
بهوپال را که دست تهے داشت از سُنَن | از یُمنِ همتش همه آئینِ دولت ست
ما را بعهدِ سنتِ مهدش که دیر باد | صد گونه بر رقابِ خرد بارِ منت ست
تو راے میگزینے و من سنتِ سنیے | تقدیرِ هر کسے ز خداوند قسمت ست
بر ما چه طعن گر همه عالم مقلد ست | نواب را تتبعِ سنت کفایت ست

قال الفقیه

ناز تو از چه بر سرِ اقبال و دولت ست | فخرِ تو از چه بر سرِ این جاه و عزت ست
اقبال لا بقاست بتصحیف جاه چاه | هم شتم و لطم معنی ترکیبِ دولت ست
حرفے مزن ز خلوت و سنت بوصفِ زن | کاین مدح بالکنایت و ذم بالصراحت ست
احیاے سنت از تو نه از وی شده هنوز | اے لاف زن خلاف مگو اینچه سنت ست
هرگز خلافِ قولِ فقیهان حدیث نیست | حرمانِ تو ز فقه حوالت به قسمت ست
از عقل و رسے و از خرد آنکس که سر بتافت | لا یعقل ست و بیخرد و پست فطرت ست
اندر هواے طیبه ز نم بال و پر مدام | شهباز شوق را پرِ پرواز همت ست
عاجز گل مراد نه چیند ز باغ دین | بیدین که خار در رهش از شان و شوکت ست

قال السفیه

تو در برابرِ من غائب این چه عیاری ست | بنرگسِ خردت توتیاے مکاری ست
باختیار نیفتاد چشم بر رایم | خدا گواه که این مقتضاے بیماری ست
ز نکته سنجیِ یارانِ رسے بیزارم | حدیثِ غیر سرودن نه رسمِ دلداری ست
دو بار خنجرِ تقلید را مده تصدیع | تو جمع باش بخاطر که زخمِ من کاری ست

مرا بسیر سنن چون نبی بری ہمراہ — تو خود بگو سے بمن این طریقہ یاری ست

محدثان چہ عجب گر بہ نیم جو نخرند — قبا سے اطلس رسالے کہ از سنن عاری ست

بہجر طیبہ بنالند حافظ و نواب — کہ ما دو عاشق زاریم و کار ما زاری ست

قال الفقیہ

مناز ازین کہ مرا شوکت و جہانداری ست — شکوہ و عزت و جاہت بچشم ما خواری ست

بزرق تفرقہ انداز گشتہ در دین — تلبست بحدیث و کتاب عیاری ست

اگرچہ جامہ ز مصحف کنی و پیش آئی — تنت بمصحف پاک از شعار دین عاری ست

بطعنۂ فقہا نسخہ ہا سیاہ کنی — سپید رو نشوے کاین عمل سیہ کاری ست

مدادہ اند ترا در الست راے صحیح — علاج سود نہ بخشد کہ کہنہ بیماری ست

چرا نہ جانب لا مذہبے گریز کنی — ز تیغ فقہ تو زخمے کہ خوردہ کاری ست

حسود خشک لب افتادہ ماند اے عاجز — فیوض لم یزلے و مبدم تو جاری ست

قال السفیہ

جان مے طلبد لقاے سنت — دل مے طپد از براے سنت

آزاد قیاسم و اسیرم — در زلف گرہ کشاے سنت

من سرمہ راے کس نخواہم — چشم من و خاک پاے سنت

اے باد مدینہ نکہتے آر — از گلشن جان فزاے سنت

در سوق محبت پیمبر — نقد دل من بہاے سنت

از دیدۂ شوق تکمہ سازم — وز پردۂ دل قباے سنت

ویرانۂ راے ہست آباد — از جلوۂ دلکشاے سنت

روشنگر راے تیرہ آمد — من شیفتۂ اداے سنت

افلاس نصیبِ اہلِ تقلید — ثواب بود گدائے سنت

قال الفقیه

تا گشته ام آشنای سنت — دل باخته ام برائے سنت

در فقه بود اگر ببینی — صد جلوهٔ دلکشائے سنت

منکر نه شود ز فقه هرگز — هر شیفتهٔ لقائے سنت

شد شانه ز پنجهٔ مقلد — در گیسوی دلربائے سنت

گر چشم جلائے دیده داری — کن سرمه ز خاکپائے سنت

دین زنده شدست از فقیهان — از فقه بود بقائے سنت

بر قامتِ ما چنانکه دل خواست — آراسته شد قبائے سنت

دعوای تو بے دلیل باشد — هرگز نه کنی ادائے سنت

فرقِ تو و خاکِ راهِ خذلان — چشمِ من و توتیائے سنت

عاجز داند فقیرِ دین را — خضرِ ره و رهنمائے سنت

قال السفیه

شد گره غنچه ز رشکِ سمنِ بوی حدیث — بست دل رشتهٔ جان در شکنِ موی حدیث

شکرِ ایزد که نه شد معتکفِ کنجِ خرد — رخت انداخت دل آخر بسرِ کوی حدیث

طعنهٔ بیخبران در خورِ پاسخ نبود — بست راهِ سخنم لعلِ سخن گوی حدیث

طاعتِ رسلے نیرزد بطلبگارِ بهشت — هست محرابِ نمازم خمِ ابروی حدیث

ابلهان شیفتهٔ غمزهٔ آرا باشند — دلربایم بود آن نرگسِ جادوی حدیث

بند بر پا ز خرد بازنمانم نواب — میکشد سوی خودم نکهتِ گیسوی حدیث

قال الفقیه

شد دل اهل صفا آینهٔ روی حدیث — زد زبانِ فقها شانه بگیسوی حدیث
در جهان بوی سفاهت بدماغت پیچید — از گل فقه چیان می‌شنوی بوی حدیث
راه پرخوف و تو زاجماع بریدی افسوس — حاش لله که بری ره بسر کوی حدیث
برزبانت بود اخبار و دلت بیخبرست — ردی دل هست مرادر ره دین سعی حدیث
زاب فقست بهار گل علم عاجز — بوستان علم تازه شد از جوی حدیث

قال السفیه

درین زمانه مکش بهر رای غصه و رنج — که نقد سنت ما بهترست از صد گنج
گهی ترانهٔ رای و گهی نوای قیاس — عجب که چند مغنی ست زاغ زمزمه سنج
شکنج طرهٔ تقلید زینهار مگیر — شکنجهٔ غم دهرست مردرانه شکنج
زرای تیره خود رنج میکشی نواب — وگرنه سنتِ ما را چه کار ازین شش و پنج

قال الفقیه

هزار حیف زنیرنگ این سرای سپنج — که چون تو زاغ درین باغ گشت زمزمه سنج
چه سود ازین که حدیث و کتاب جمع کنی — که خاک روزیِ مارست گرچه دارد گنج
خموش و تن زن و از طعنِ عالمان بگذر — حذر که از تو دلِ عالمی بود در رنج
چو شد زروی خبر صدق وضعِ میزانت — مباش بیخبر اینجا عیار خویش بسنج
زنرد مکر و دغایش بترس ای عاجز — حریف مهره بکامی برد ازین شش و پنج

قال السفیه

ممنونِ سنتم که فرستد پیام صلح — بگریزم از خرد که گریزد زنام صلح
غیر از فسانهٔ خرد و جنگ اجتهاد — هرگز ز مولوی نشنیدم کلام صلح

برین سبے حدیث نبوت حلال باد — زان سان که بر فقیه حرام ست جام صلح
خواهم عتابِ رای و گریزم ز لطفِ رای — از جنگ گر رها شوم آرد بدام صلح
نواب را بچشمِ حقارت مبین فقیه — کو را بود بسنتِ سرور قیام صلح

قال الفقیه

چون بر لب و زبان گذرانم پیام صلح — کز هرزه گوئی تو شده تلخ کام صلح
از کینه سنگِ تفرقه انداختے به دین — اے سنگدل شکست ز دستِ تو جام صلح
داری خیالِ جنگ بنامِ آورانِ دین — چون با تو کینه تو ز نگیریم نام صلح
بیهوده اند جام محبت بیک دگر — اجماع سرخوش ست ز عیشِ مدام صلح
عاجز ه شکار تو نه شود دام باز چین — مرغے که زیرک ست کی افتد بدام صلح

قال السفیه

لطف سنت طلبد این دلِ دانا گستاخ — رای نازد که نشیند بدلِ ما گستاخ
خوشم ای شاهدِ سنت که بدلدارِ ماست — نمکِ حسنِ تو با زخم جگرها گستاخ
کاش این چشم که نظارگیِ تقلید ست — میکشیدے رخِ سنت بتماشا گستاخ
های این دست که این دم بمیانِ خرد ست — بود با دامنِ سنت چه قدرها گستاخ
من و دریاو سنن دیدهٔ گریان نواب — که همه ابر سہے گرید و دریا گستاخ

قال الفقیه

مرو از جاے و مشو این همه برپا گستاخ — جاهل ست آنکه شود بر سرِ دانا گستاخ
گام سنجیده نه اندر رهِ دین کن تقلید — بسر افتی اگر اینجا بنهی پا گستاخ
همه این علم و فنونِ تو جنون دانستم — گشتی از بیخردی بر فقها تا گستاخ
عجب از تو نبود سرزنشِ دینداران — که خس و خار رود بر سرِ دریا گستاخ

هر سخن جایے و هر نکته مقامے دارد
مشو از بے ادبیہا بہمہ جا گستاخ

فہمت از نیست بسر نامِ حدیثِ نبوی
رایت از نیست مزن در رهِ دین پا گستاخ

از زبان یافت زیان ہیچو حسودای عاجز
هر که در پیشِ فقیهان شده بیجا گستاخ

قال السفیه

بجان نقشِ حق طرفه مشکل نشیند
اگر سهل پسند باطل نشیند

کنم یادِ قرآن که از سینه خیزد
وهم یادِ سنت که در دل نشیند

نه خود را که از ره برد عالمے را
فقیہے که در فکرِ باطل نشیند

شگفت آنکه برائے خود تکیه داری
ندیدم که نقاد غافل نشیند

زکوئے خرد جز مقلد نخیزد
به بزمِ سخن مردِ عاقل نشیند

برحمت درآید ز رحمت گریزد
ز سنت هر آنکس که عاطل نشیند

ز سنت نگردد دلِ راست کیشان
نه آسان رود آنچه مشکل نشیند

گرفت ست تالیف نواب عالم
ز خلوت برآید به محفل نشیند

قال الفقیه

مرا نقشِ تقلید در دل نشیند
بنازے که لیلی به محمل نشیند

ز تقلید محروم آن ره روی تو
که لب تشنه بر روی ساحل نشیند

حذر کن ز آهِ دلِ اہل ایمان
که گر خیزد این فتنه مشکل نشیند

کسے چو تو لا مذہبے برنخیزد
که پیوسته در فکرِ باطل نشیند

نزیبد به وہابیِ لا اُبالے
که در بزمِ سنت چو عاقل نشیند

بگویند برخیز ازین بزمِ سنت
کسے را که از رائے غافل نشیند

میاسائے و گامے بزن در رهِ دین
مسافر کجا جز به منزل نشیند

برای منیر فقیهانه عاجز ... بجز رشید رخشان مقابل نشیند

قال السفیه

ز ارباب خرد یارب دل مومن حزین باشد ... نه انصاف ست صد خاطر خوش و یکدل غمین باشد

فرنگ رای گر در ساخت با افغان عیبها ... بسلطان سخن هندوستان زیر نگین باشد

خداوندا امانم ده بزیر سایهٔ سنت ... مکائدهای شیطان رای را اندر کمین باشد

بدل برق سخن تابد تماشای حقیقت را ... تجلی گاه موسی را خدا طور آفرین باشد

مشو آشفته در مهر تبان را یها نواب ... پسندت آمد ایمعنی نه دل باشد نه دین باشد

قال الفقیه

کجا مومن ز علم فقه مغموم و حزین باشد ... دل لامذهب از اجماع روز و شب غمین باشد

مکائدهای شیطان فقه را گفتن نمی شاید ... مگر لامذهبان را قولها اکثر چنین باشد

فرنگ رای گفتن کی بود فرهنگ دیندار ... بدین آئین و دین از آن و این صد آفرین باشد

فقیه آندم که بر طور معانی در سخن آید ... کلیم ست و ید بیضاش اندر آستین باشد

کسی کاندر طریق شرع دین شد رهنمای او ... چه غم دارد که رهزن چون تو اش اندر کمین باشد

نگردد بر عجوز دهر مائل مرد راه دین ... همانا چشم در راه وصالش حور عین باشد

مده نسبت بهم با خاک طیبه مشک را عاجز ... خطا کردی کجا همسنگ قدرش مشک چین باشد

قال السفیه

حیف ست کابرای پرستان دگر نشد ... این خاک تیره در کف یاران چو زر نشد

حیران نگر که همت سنی پاک دین ... صد ره بحال رای رسید و اثر نشد

نازم بجذب سنت سرور که بر درش ... دل رفت آنچنان که مرا هم خبر نشد

هر چند رای را نگزیدم برای خود ... شادم که تکیه گاه من زین شکر نشد

نواب رو نمود بتالیفهاے خود … انواع راے راو کسے را خبر نشد

قال الفقیه

کس بے فروغ راے زاہلِ بصر نشد … ہر کو بے مقابلِ شمس و قمر نشد

بے فقه کس نیافت ز جمعیت آبرو … بس قطره کان گرہ شد وا ما گہر نشد

از مهر سنگ لعل و دولت گشت خون زکین … عیبت بکسب علم و ریغا هنر نشد

عالم ز علم فقه شده بهره ور و لے … سنگ ست یا دلِ تو که در وے اثر نشد

انکارِ فقه و دعوے اسلام مرحبا … این کار کارِ تست ز ہر کار گر نشد

عجز و نیاز شیوهٔ عاجز بود مدام … مغرور و مست چو تو بزور و بزر نشد

قال السفیه

نسیم جنت از گلزارِ بطحاے تو مے آید … دُرِ شہوارِ سنتہا ز دریای تو مے آید

دلش برکندن از تقلید و آوردن سوئے سنت … ز لعلِ گوہر افشانِ دل آرای تو مے آید

تقابل نیست در رای و سنن ای مدعی لکن … طرف گشتن با سکندر ز دارای تو مے آید

تو خورسندی که تقلید کسان روشنگرت گردد … جہان در چشم من تاریک از رای تو مے آید

دگرا حرام کو بیت بسته نواب از سر شوقی … خوشت باد اکه از خود رفته درجای تو مے آید

قال الفقیه

ز ہر جانب مقلد در تمناے توسّلے مے آید … رود ہر قطرهٔ کز خود بدریاے تو مے آید

خدارا کورے چشمِ عدو را نیز زائل کن … که کارِ سرمه از خاکِ کفِ پاے تو مے آید

دل از کف بردن و از مهربانی دلدہی کردن … ز روی دلکش و رای دل آراے تو مے آید

چمن آرائیِ رسلے دل آرایان کند ہر دم … نسیم جانفزا ہر گه ز بطحاے تو مے آید

علاجِ تلخکامانِ فراقت یا نبیّ الله … بشکر ریزیے لعلِ شکر خاے تو مے آید

مدار از فتنهٔ دجال خوبان باکے ای عاجز — چو دفع شر اشرار از مسیحای تو می آید

قال السفیه

علاجِ دردِ دل از راے پرہیزیان نمی آید — بجز عکسِ رخِ سنت بچشمِ جان نمی آید

سنن را بنده ام ناخوانده رسمِ جاہلیت را — بسوی قبلهٔ بدعت رخِ ایمان نمی آید

علاجِ بدگمانیهاے من باراے نتوانی — زتو در خاطرِ من وقعتِ پیمان نمی آید

بمحشر کے رسد رائی بحالم چون درین فرصت — بدردِ من نمی سازد پی درمان نمی آید

چو دیدم زائر و نواب را از سرزمینِ ہند — بخاطر ہیچ یاد از کشورِ ایران نمی آید

قال الفقیه

قرار از دردِ نادانی بنادانان نمی آید — علاجِ این مرض حاشا که از لقمان نمی آید

نصیحت میکنم بشنو علاجِ خویش کن لیکن — بجز راے صحیح این درد را درمان نمی آید

تو از تقلیدِ شوکانے چرا دامن نیفشانی — که غیر از خار و خواری ہیچ از شوکان نمی آید

چه داری بوی راح و فلاح از شوکِ شوکانے — که از خارِ مغیلان نفحهٔ ریحان نمی آید

مطیعِ دیو گشته بندهٔ فرمانِ نفس آمد — براه راستی آن خصمِ نافرمان نمی آید

مخالف گر تو آویزد ای عاجز مرو از جا — که خار اصلا بکارِ ناوک و پیکان نمی آید

قال السفیه

خبرے از یمن نمی آید — بوے از پیرہن نمی آید

نشترِ غم بدل چرا نه خلد — خواستارِ سنن نمی آید

بوی عطرے که از حدیثِ شمم — ہرگز از یاسمن نمی آید

از تو اخذِ حدیثِ پیغمبر — در زمانِ فتن نمی آید

ترکِ سنت گزیدنِ بدعت — از تو آید ز من نمی آید

های اهلِ قیاس را سنت ‌‌ ‌ همچو جان در بدن نمے آید
یاد نواب نیست در قنفج ‌ ‌ ‌ هیچ کس از وطن نمے آید

قال الفقیه

از کس این مکر و فن نمے آید ‌ ‌ ‌ از تو آید ز من نمے آید
علم از اهلِ رای حاصل کن ‌ ‌ ‌ مشک غیر از ختن نمے آید
انچه آید ز علمِ فقه و حدیث ‌ ‌ ‌ از گل و یاسمن نمے آید
سخن مختصر همین که ز تو ‌ ‌ ‌ طرزِ اهلِ سخن نمے آید
عطرِ قنفج شد و باغ آشوب ‌ ‌ ‌ تا شمیم از چمن نمے آید
زنِ دنیاست مدعے عاجز ‌ ‌ ‌ کارِ مردان ز زن نمے آید

قال السفیه

دلے کان سوی سنت مائلِ پرواز میگردد ‌ ‌ ‌ اگر هم طالعِ کنجشک باشد باز مے گردد
صریرِ خامه‌ام مژده بخشد متصل ما را ‌ ‌ ‌ که انجامِ محدث خوشتر از آغاز مے گردد
در افشای سخن جرمے بنا شد شیخِ ملت را ‌ ‌ ‌ سفالِ رای یاران از گهر ممتاز مے گردد
بجنت می برد سنت خوشا سرسبزیِ طالع ‌ ‌ ‌ زهے محرومی آنکس کزین در باز مے گردد
صفیرِ بلبلش از روضهٔ سنت دهد یادم ‌ ‌ ‌ که با نواب والاجاه هم آواز مے گردد

قال الفقیه

مدام از حضرتِ حق کارِ ما با ساز مے گردد ‌ ‌ ‌ بصبح و شام این در بر رخِ ما باز مے گردد
چه یازی چنگ بهرِ جنگ باز آ زین تگاپوها ‌ ‌ ‌ شکارِ صعوه از تائیدِ ایزد باز مے گردد
تو اسرارِ احادیث و کتاب از فقه حاصل کن ‌ ‌ ‌ صواب و ناصواب اینجا ز هم ممتاز مے گردد
چنین گرمی سرائی نغمهای خارج آهنگان ‌ ‌ ‌ جهانے برهم و درهم ازین آواز مے گردد

کتاب و فقه و سنت هر سه اندر خلوت و جلوت — باهل دین رفیق و مونس و دمساز میگردد
زبونے تا کجا سازم من و تیغ زبان عاجز — که خصم از طنز و طعن اهل دین طناز میگردد

قال السفیه

لب که از سنت روایت میکند — طوطے از شکر حکایت میکند
هر کسے گوید حدیثِ مصطفے — بر دلِ مسکین عنایت میکند
بهر دور از نیستان نالد قلم — بشنو از نے چون حکایت میکند
جانِ دور افتادهٔ شهر رسول — از جدائے ها شکایت میکند
هر که مشتاقِ نجاتِ اخروی ست — جانبِ سنت رعایت میکند
تیغ تقلیدِ کسانم کشته بود — لعل جان بخشے حمایت میکند
پیشِ نوا ہم مخوان دیوان رائے — سنتے اورا کفایت میکند

قال الفقیه

مولوی از خود روایت میکند — وز خدا گویا شکایت میکند
کلک از دستِ تو می نالد مدام — بشنو از نے چون حکایت میکند
دوری از اجماع و با تو نفس تو — از جدائے ها شکایت میکند
بهر رزم آرائے لا مذهبان — رائے زن از رائ رایت میکند
هر مقلد پیشه را قولِ امام — در طریق دین کفایت میکند
لطف حق تائید بر عاجز مدام — میکند بجد و غایت میکند

قال السفیه

شد مشرف ز احادیثِ پیمبر کاغذ — نقطها گوهر یک دانه بود بر کاغذ
صفحهٔ عارضِ گل بهر نوشتن شاید — در خورِ سنتِ سرور نبود هر کاغذ

روی قرطاس سیه میشود از نقش خرد — نشود کاش درین ملک میسر کاغذ
می نویسیم ثنای سنن سرور را — هان بیارید بمن از ورق زر کاغذ
تا حدیث صفت طیبه نوشتم نواب — گشت چون عرصۂ گلزار معطر کاغذ

قال الفقیه

گرچه هنگام رقم مے کنے از زر کاغذ — حرف تو در نظر آید چو خزف بر کاغذ
تا کجا بر رقم فقه خط نسخ کشے — قلمت اشک فشان آمد و شد تر کاغذ
خط من در صفت رای خطوط شمس ست — میکند کسب صفا چون مہ انور کاغذ
خط بطلان شمرم کاغذ بادی دانم — کلک بیمغز تو گر مشق کند بر کاغذ
کوری از جهل ندانے که سواد عاجز — سرمۂ دیدۂ بینا بود اندر کاغذ

قال السفیه

ترا ز فتنه بود هر طرف سپاه دگر — ز جور رائے تو هر گوشه داد خواه دگر
هوای رائے برد از ره سنن دل را — بجز خدائے ندارم بران گواه دگر
بیا بگلشن سنت که رنگ و بو بینے — نه دیده از گل تقلید جز گیاه دگر
بکش به تیغ خرد والهان سنت را — نکرده اند بجز پاس حق گناه دگر
ز بهر خدمت بدعت درین زمان فتن — بخانه ات نبود غیر رائے واه دگر
زتند باد حوادث که می وزد از رای — بجز حدیث نباشد مرا پناه دگر
زرای جز تو به پیش که نالم اے نواب — که نیست جز تو درین ملک پادشاه دگر

قال الفقیه

باهل دین بود امروز عز و جاه دگر — که در مدینۂ ما هست دین پناه دگر
چگونه راه برے در مدینۂ اسلام — ترا طریق دگر هست در رسم و راه دگر

بملک شرع مسلم بود فقیهان را — نگین دیگر و تاج دگر کلاه دگر
کتاب را بود آثارِ دیگر از تفسیر — حدیث را ز قیاس ست دستگاه دگر
قیاس و رای دو تا شاهد اند عادل و بس — بامرِ حق چه ضرورت بود گواه دگر
تبا ز بر سرِ افواج دشمنان عاجز — رسد ز غیب بامداد تو سپاه دگر

قال السفیه

مستم از نشهٔ دین دهر بکام ست امروز — بادهٔ میکدهٔ طیبه بجام ست امروز
سنما روی خود ای رای سیه چرده برو — جلوهٔ از سُنتم ماهِ تمام ست امروز
رندِ ما را که بجز میکده جایش نبود — بین که در زاویهٔ طیبه مقام ست امروز
داروی از سُنتم کن که زدود آرا — بدماغ منِ بیچاره زکام ست امروز
عاملی رامِ حدیث آمد و تقلید گذاشت — بعد الحمد که ایام بکام ست امروز
تا صحاح چون نزنم دست بقرآن و حدیث — آن کدام ست کہ بی شاهد و جام ست امروز
بعد نواب کسی نصرتِ سنت نکند — رقم خامهٔ او مسکِ ختام ست امروز

قال الفقیه

شامِ میخانهٔ ما روشنِ بام ست امروز — آفتابم ز رخِ دوست بجام ست امروز
جلوهٔ رای کند بسکه جهان آرائی — سحرِ مدعیان تیره چو شام ست امروز
هر که در چار جهت سالکِ راهِ شرع ست — پیرو رهبری چار امام ست امروز
جلوهٔ رای مرا ماه تمام ست امشب — روشن از مهرِ سُنتها در و بام ست امروز
نسبتِ ماه مناسب بشب آمد تو مگو — جلوهٔ از سُنتم ماهِ تمام ست امروز
آمد این بیخردی باعث محرومی تو — ورنه فیضانِ خرد بر همه عام ست امروز
بهرهٔ ناکامی فرداست عدو را عاجز — گرچه از گردشِ ایام بکام ست امروز

قال السفیه

تو از سرِ هوسِ رای این و آن برخیز   سراغ سنت جانان کن و جوان برخیز
حریفِ رای مشو اندرین تفقه چیست   ز فرقِ شعلهٔ تقلید چون دخان برخیز
مجو فضای ریاضِ سخن ز کنجِ قیاس   ازین خرابه بگلگشتِ گلستان برخیز
بگوی طیبهٔ سنت بیاد پا بشکن   سبک چو باد ز بزمِ خردوران برخیز
مباد مستِ رحیقِ خرد شود نواب   بگو بحضرت او از درِ مغان برخیز

قال الفقیه

چو رای تست جوان از غمِ جهان برخیز   به پیرِ میکده بنشین و شادمان برخیز
بیار رو بفقاهت درین سفاهت چیست   ز روی آتشِ تسفیه چون دخان برخیز
بجذبهٔ اثر رای آفتاب ضیا   چو شبنم از سرِ این باغ و بوستان برخیز
گرفت جام و صراحی بدست لاله و گل   تو نیز از پیِ تقلیدِ این و آن برخیز
زبان و خامه سلاح سخنورست ای دل   پیِ مقابله با خنجر و سنان برخیز
حریفِ رای شو و هم ندیمِ اهلِ قیاس   بهوشیان بنشین و ز بیکشان برخیز
ز سنت ست ثبوتِ قیاس طعنه مزن   تو بیخرد ز میان خردوران برخیز
چو در سرت سرِ سرّ اصابتِ عقل ست   باهلِ رای نشین و ز ابلهان برخیز
بطیبِ طیبه و بوی حدیقهٔ نبوی   چو باد ازین گل و گلزار و بوستان برخیز
بر آر خرقهٔ تلبیس و پوش لبسِ خلوص   بملک و مالِ جهان آستین فشان برخیز
بمسندی چه نشینی که هر زمان در گوش   ندا همی رسد از آسمان که هان برخیز
ترا که نیست نصیب از الست بادهٔ رای   برو بصومعه و از درِ مغان برخیز
بدوستی که خدا دوست باش چون عاجز   بدوستان بنشین و ز دشمنان برخیز

قال السفیه

ای یار رای شیوه ز احوال ما مپرس — بیگانه ز سنت ما ما جرا مپرس

خواهی دلت چو آینه روشن شود ز دین — بگذر ز یه رای و زن و مدعا مپرس

از رای اہل رائے نقودِ سنن مجو — یعنی ز مفلسان خبر کیمیا مپرس

بابِ سنن بد قرارِ باب رای نیست — یعنی بدرد خو کن و نام دوا مپرس

آگاہیش ز عالم علمِ حدیث نیست — آنکس که با تو گفت ز نواب ما مپرس

قال الفقیه

از بیخبر و رموزِ کلام خدا مپرس — جز اہل رائے راز اگر امپرس

داروے دین ز غیر معقلد مکن طلب — آن کسکه خود علیل بود ز دوا مپرس

خاکِ رہِ فقیه بس اکسیرِ اعظم ست — احوالِ سیمیا خبر کیمیا مپرس

اسرار دین و سرِ حق از بیخرد مجوے — تدبیرِ ملک و رازِ ملک از گدا مپرس

بودی چه و چه ہستے و باشے چه عاقبت — از نفسِ خود بپرس ز ما ما جرا مپرس

قولِ فقیه دار مسلم بجان و دل — چون عاجزے سفیه چون و چرا مپرس

قال السفیه

بروزگارِ سنن ساز و بی ریا می باش — بکار رای مبر رنج و با خدا می باش

چو غنچه کار خرد مشربان فرو بسته است — نسیم وار ز سنت گره کشا می باش

مرید رای پرستان مشو ز بیخردی — رفیق جز گہر آثار آشنا می باش

مجوی رای ز کس با حدیثِ مصطفوی — بغا دستے مکن و ہمدم وفا می باش

اسیر فتوی بیگانگان مشو نواب — مدام بر سر این راه رہنما می باش

قال الفقیه

زبند غصه بتقلید دین رهاے باش — برآ ز بند خودے بندهٔ خدامی باش

کله ز سنت و تاج از کتاب اگر خواهے — ز سر غرور بنه در لباس نامی باش

فتاده از کف تو عقدها بکار سنن — بزور ناخن آرا اگره کشامی باش

مشو بجیفهٔ دنیا فریفته چو زغن — سعادت ابدے کن طلب همامی باش

نمیرسی بحقیقت سبب خود کامے — خداشناس شوی از خودی جدامی باش

جماعت فقها رهنماے راه حق اند — تو پیروی صفت سایه در قفامی باش

بغیر فقه عمل بر حدیث نتوان شد — به رای صائب خود این از خطامی باش

اگرچه بر سر باطل بود عدو عاجز — تو حق پسندی و حق گوی و حق نمامی باش

قال السفیه

بگذر ز جنگ زید و عمر بر سر حصص — دانی گزین ستیزه نزاید بجز غصص

گر صاحب فصوص شنیدی حدیث نص — در سنت رسول نوشتے هزار فص

در گلشن سنن گل آزادگے بود — جان در تنم ز رای تو کالطیر فی القفص

نسبت میان رای و روایت کجا بود — آن گر اعم شمرده شود این بود اخص

سنت چو تیغ قطع دلیل خرد کند — تاویل را گذاشته آییم بسوے نص

نواب گو فسانهٔ سنت که دلکش ست — تو یوسفے و قصهٔ تو احسن القصص

قال الفقیه

ذات نبے که مصحف ناطق بود بنص — افسانهٔ جمال وی ست احسن القصص

یوسف عزیز مصر شده او حبیب حق — صاحب خرد شناسد اعم را خود از اخص

از ضرب زید خوار بود عمر دائما — وز اهل رای بیخرد افتاد در نغص

بیکار او فتاد خرد در دماغ تو — کالعیر فی المغارة والطیر فی القفص

از اعتساف آمده نالان مقلدین — فی الدین قد فتنت و قد جبت بالغمص

شد قسمت تو بیخردی قسمتم خرد — هر شخص حصه از ازل یافتا اخصص

عاجز جدا ز فقه مدان حدیث را — خاتم دل فقیه و حدیث ست جای فص

قال السفیه

چه طعن بر تو کند در سخن خرد مرتاض — تو شاد باش که لابد بود ازین احماض

تمام فیض بود حرف سنت از لب یار — همیشه فیض رسان باد آن لب فیاض

ز سنتش خبری نیست قدر و قیمت آن — حکیم بزم خرد را ازو بود اغماض

علاج خاطر در ماندگان بسنت کن — که عاجز ست طبیب خرد درین امراض

حدیث حضرت نواب دل ربود مرا — دمیکه ذکر خرد می نگاشتم به بیاض

قال الفقیه

ز جهل و بیخردی بهترا کنی اغماض — که نیست پیش فلاطون علاج این امراض

بسعی غیر مقلد سپید رو نشود — سواد و چه نگردد بشست و شوی بیاض

بغیر رای سوادی کسی نشد روشن — بچشم دل نگر این نکته کن رقم به بیاض

گرفتم اینکه تو علامهٔ زمانستی — چه علم فقه ندانی ندانمت مرتاض

چه عاجز از تبتل نظر کنی دانی — که بر دمیده چه گلها درین شگفته ریاض

قال السفیه

ساقی بیا که موسم عیش ست و انبساط — خواهم شدن بسیر سخن اهدنا الصراط

ما را ز عمر شیب چه حاصل بود ز رای — چون در شباب پا بنهادم بران بساط

پرهیز فقه‌ها ز خرد در کمین تست — سنت بگیر و چنگ بدامان احتیاط

سنت گزین نه رای که مرگ ست در پیت | هرگز قیام نیست ترا اندرین رباط

نواب شرم آیدم از حضرت نبی | جز سنتش به رای نسازم باختلاط

قال الفقیه

الحمد لله اینکه بود وردم از نشاط | ایاک نستعین و دگر اهدنا الصراط

طی کن بساط جهل بسیط و فقیه شو | زان پیش کز بسیط زمین سپکنی بساط

از بابی احتراز و زوهابی اجتناب | با مومن ارتباط و بمسلم کن اختلاط

کعبه رباط طاعت و خلقی مصلیش | افگنده اند چار مصلا دران رباط

سجاده گر چهار بود جاده هم چهار | یک خانقاه و صومعه یک منزل و صراط

زاشعار آبدار تو عاجز عدو گریخت | دانی که سگ گزیده کند ز آب احتیاط

قال السفیه

شد خاطرم از کتاب محظوظ | وز سنت مستطاب محظوظ

بوی خردم کند پریشان | گردم نه ازین گلاب محظوظ

صد شهر خرد نموده ویران | گشتم ز دل خراب محظوظ

هر چند سخن زمانه رای | طبعم شده زانتخاب محظوظ

بر چرخ سخن برفت نواب | شد ذره ز آفتاب محظوظ

قال الفقیه

شد جان من از کتاب محظوظ | چون تشنه جگر ز آب محظوظ

دل مست ز باده الست ست | هستم ز دل خراب محظوظ

سرگرم محبتم که باشد | سر مازده ز آفتاب محظوظ

دنیا طلبید و مدعی گشت | از وهم و خیال خواب محظوظ

نامِ تو ز جاہلان گزیدہ ‏— کلکم شدہ ز انتخاب محظوظ
عاجز ز کتاب سرخوش آمد ‏— چون بادہ کش از کباب محظوظ

قال السفیه

مست حدیث راز سے ارغوان چہ حظ ‏— رنجور رای راز مسیح زمان چہ حظ
از کف ربودہ است دلم را حدیث او ‏— ما را ز پے گرفتن تقلیدیان چہ حظ
چون راسے کس بسنت سرور نمیرسد ‏— از جستجوسے معرکۂ امتحان چہ حظ
امکان نداشت دست بسنت رسیدنت ‏— از آرزوسے وصلتِ حورجنان چہ حظ
آنرا کہ بے اطاعتِ سنت بطیبہ رفت ‏— نواب گوز قربتِ آن آستان چہ حظ

قال الفقیه

از پاسکے فقیہ بہ بدطینتان چہ حظ ‏— گو بوی گل خوش ست جعل را ازان چہ حظ
از پندِ اہلِ راسے بہ ناتجروان چہ سود ‏— بیمار جہل را ز مسیح زمان چہ حظ
آن کس کہ از مدینۂ اسلام خارج ست ‏— گو حکمران شدہ ست بہندوستان چہ حظ
مردی کجا چو مرد بود تحتِ حکمِ زن ‏— زین خانی و بہادری خان دمان چہ حظ
طوطے ز لا الٰہ موحد نمے شود ‏— با مرد بے عمل ز زبانے بیان چہ حظ
ز اجماع ذوقِ سیرِ سپہر حاصلت شود ‏— بی دوستان ز سیرِ گل و بوستان چہ حظ
معنی طلب مثالِ دلِ اہلِ معرفت ‏— لفظِ حدیث اگر بودت بر زبان چہ حظ
این ہرزہ نالیست بر عاجز چو بادہست ‏— آنرا کہ درد نیست ز آہ و فغان چہ حظ

قال السفیه

حدیثِ لعلِ تو آغاز یافت در مطلع ‏— سزد فسانۂ اربابِ راسے در مقطع
بوصفِ سنتِ سرورِ جہان غزل خوانم ‏— درے ز رحمتِ ایزد کشود ہر مصرع

هزار میوهٔ ایمان دهد بعکس خرد — ز سست شاخ حدیثی عبث درین مزرع
مرا بس اینکه شوم منتفع بعلم سنن — فقیه مدرسهٔ رای و علم لاینفع
ز گنج رای برآمد بوسعت سنت — که جمع خاطر نواب ماست از مجمع

قال الفقیه

نوشته‌ام غزلی طعنه‌زن درین مجمع — که هر قرعه بزند بر سر تو هر مصرع
ترا که شپره چشمی کجا خبر باشد — که رای مهر جهانتاب هست و دل مطلع
توروبهی چه کنی با مقلدان شیری — که شیرگیر بود هر غزال این مرتع
تراچه بهره ز علم سنن بود بی ای — تمام سعی تو لاحاصل است و لاینفع
بروی فهم تو علت حجاب اکبر شد — ترا گمان که عروسیست در ته مقنع
بعجز کوشش چو عاجز بجاه و مال منال — عروس دولت تو رو نهفت در برقع

قال السفیه

بسنت گشتم از هر کار فارغ — بگلگشت چمن از خار فارغ
سرت گردم که کیش حجت تو — مقلد گشت از اغیار فارغ
بشوق شاهد سنت نخسپم — نباشد مرد شب بیدار فارغ
بذکر سنتم از رای غافل — بکار یار م ازاذ کار فارغ
مرا شک نیست در ادضاع نواب — که یک دم نیست از آثار فارغ

قال الفقیه

چرا نشینی از پیکار فارغ — ز طعن و طنز خود را دار فارغ
بطعن اهل دین داری سر و کار — زمانی نیستی زین کار فارغ
فنون جهل آموزی دریغا — ز علم دین شدی یکبار فارغ

بمکافاتِ عمل یابی سرانجام — مباش از کارِ ناهنجار فارغ
بکیدِ نفس و شیطان خو گرفتی — نشستی در صفِ اغیار فارغ
حذر کن از دلِ پرسوزِ عاجز — مباش از آهِ آتشبار فارغ

قال السفیه

عمرِ یارانِ زمان شد در پیِ آرا تلف — قل لهم ان ینتهوا یغفر لهم ما قد سلف
جرعهٔ کز ساغرِ اهلِ سنن ریزد بجای — خاکِ آن بر خونِ اربابِ خرد دارد شرف
نکتهٔ سنت مجو از خاطرِ تقلیدیان — گوهرِ آثار را جا نهاے پاک آمد صدف
عشوهٔ سنت ز ساقی دل برد از اختیار — گر بزم رائے گیران هم شود ساغر بکف
غمزهٔ خونریزِ آرا سیفِ لا امن کشد — لعلِ جان بخشِ سخن گوید نوید لا تخف
کے گرفتارِ بتانِ رائے این و آن شود — هر که چون نواب شد تیرِ ملامت را هدف

قال الفقیه

این صدا آمد بگوشم از درِ حقِ بی شغف — مرحبا عبدی تعال اهلاً و سهلاً لا تخف
خلعتِ لطف و عطا هست آنچه کرد ادمرحمت — تحفهٔ عجز و نیاز ست آنچه من بردم بکف
جمع آرا از یمین و اهلِ تقوے از یسار — جانِ پاکان یکطرف خیلِ ملائک یکطرف
ناگهان دیدم گروهی پاے در زنجیر و بند — جمله چون زنجیر نالان سینه پر از تاب و تف
گفتم این مشتِ گرفتاران همانا کیستند — شد ندا کازادگانِ بندِ تقلیدِ سلف
گفتم آخر چیست تدبیرِ خلاص الهام شد — توبه از کردار کز وی عمرشان گشته تلف
برخلافِ راهِ اسلافِ خود این ره میروے — در جهان یارب مبادا چون تو پورِ ناخلف

این حکایت بر تو عاجز خواند و بشنو هوشدار
تا ازین خواری رها گردی دهم یابی شرف

قال السفیہ

خوشا تمسک سنت بطرز اہل طریق — زہے نصیب من بندہ جستہ توفیق

طریق پرخطر دین و کاروان قیاس — حدیث بدرقہ خواہیم اندرین تعویق

بجز شناختن راے کامل و ناقص — وگرچہ سود مقلد ترا ز فکر عمیق

بپاس خاطر تقلید سے ز حق گزرم — کہ در خزینۂ اندیشہ نیست جز تحقیق

بہ محفلے کہ ز تالیف من رود حرفے — ندا کنند ز ہر سو تعال یا صدیق

قال الفقیہ

میان چار جہت ہست بس چہار طریق — کہ ہر یکے بحقیقت بود رہ تحقیق

براستی کہ رہ راست راستان رفتند — تو خود ز کجروی خود فتادہ در تعویق

بود تمسک اہل خرد بعلم سنن — وگرنہ چون تو شدندے بہ بحر جہل غریق

بہ نسبت فقہا طعنہ زن شدے از جہل — ہزار حیف کہ محروم ماندے از تحقیق

چو نا خداست خدا نیست غم ترا عاجز — ہوا مخالف و باشد اگرچہ بحر عمیق

قال السفیہ

مرد آن بود کہ در پے ایمان شود ہلاک — از رشک بلبلے کہ ببستان شود ہلاک

گردم فدای ہمت مردانۂ کسے — کاندر تلاش سنت جانان شود ہلاک

دارم بکنج اقفیہ رشک از کسے کہ او — در جلوہ گاہ حضرت قرآن شود ہلاک

نازم کہ من بکشتی سنت نشستہ ام — مرد خلاف سنتہ بطوفان شود ہلاک

نواب دست زن بسنن بگذر از خرد — ہرگز مباد چون تو بہ عصیان شود ہلاک

قال الفقیہ

مرد آن بود کہ در رہ ایمان شود ہلاک — صفہا زند بخاک و بمیدان شود ہلاک

دریای بی کنار بود دین فقیہ نوح — بی نوح قوم جملہ بطوفان شود ہلاک

تقلید ناگزیدہ عزیزی کہ جان دہد — نادیدہ ملک مصر بزندان شود ہلاک

بیراہہ چونکہ زورقِ خود راندہ مدعی — ترسم ز موج لطمہ عمان شود ہلاک

بی رہبرِ عقل چسان پی بری بدین — چون تو کسی بباد بعصیان شود ہلاک

عاجز تو بہرہ گیر شو از چشمہ سارِ عقل — بیعقل در سراب بیابان شود ہلاک

قال السفیہ

آمد اندیشہ سنت بطلبگاریِ دل — فرصتش باد کہ وارد سر غمخواریِ دل

ترکِ تقلید بگو نصرتِ سنت فرما — آن کی آشام کزو سرزدہ ہشیاریِ دل

یک طرف سنتِ رخشندہ دگر سو بدعت — طرفِ نورِ یقین نیست سیہ کاریِ دل

عالمی گشت گرفتار ہوای تقلید — کو طبیبی کہ کند چارہ بیماریِ دل

نہ کتابی کہ درین عقدہ مونس گردد — نہ حدیثی کہ نشیند پی دلداریِ دل

چون ز غفلت سوی سنت نگرایم کہ مرا — میدہد دست بہم دولتِ بیداریِ دل

پای در کوچہ تقلید کسی می لرزد — بردرِ یار فتادم زگرفتاریِ دل

نشوم شیفتہ دفترِ اربابِ قیاس — یک حدیثِ لبِ جان بخش و پرستاریِ دل

من کجا رای کجا شیوہ تقلید کجا — دل گرو بست بمن من بوفاداریِ دل

غازہ آمد برخ شاہدِ سنت نواب — بعد الحمد بکار آمدہ خونباریِ دل

قال الفقیہ

جہل چون تیغ کشد از پی خونباریِ دل — جز خرد کیست کہ آید بمددگاریِ دل

طبعِ دلدار ز اجماع نگردد برہم — زلف او کی شود آشفتہ بسیاریِ دل

ہر کہ دل بست بہ تقلید ز کونین برست — گو بود آزاد مقلد زگرفتاریِ دل

سهل مشمار دل آزاری اہلِ تقلید — عرش لرزد ہمہ بر خویشتن از زاریِ دل
بندِ تقلید گسستی و مقید بخودے — کس گرفتار مبادا بگرفتاریِ دل
من و تقلیدِ امام و سنن و فقہ و کتاب — تو و شوکانے و تلبیس و سیہ کاریِ دل
نیست جز آن لبِ جان بخش و دمِ پاکِ فقیہ — مرہم زخمِ نہان چارۂ بیماریِ دل
اِنَّ فِیْہِمْ مَرَضاً زَادَہُمُ اللّٰہُ مَرَضاً — تو ازین قومے و شد خصمِ تو بیماریِ دل
ناز مفروش کہ باشد ہمہ نقصان سودت — ہیچ کارت نبود غیر زبان کاریِ دل
دل کجا راے کجا غیر مقلد ز کجا — تو و بیزاریِ دل ما و طلبگاریِ دل
چہ عجب عاجز اگر خصمِ تو بیدل باشد — کہ بیک لحظہ نیاسودہ ز خونخواریِ دل

قال السفیہ

تا جانبِ حدیث نبی رو نہادہ ایم — رای در پای خلق بیک سو نہادہ ایم
ہم جان بدان کتاب سماوی سپردہ ایم — ہم دل بران حدیثِ سمن بو نہادہ ایم
ناموس چند سالۂ تقلید نیک نام — در راہِ طیبۂ شہِ دل جو نہادہ ایم
اے دل بنقل کوش کہ ما نقدِ عقل را — با پارۂ خزف بترازو نہادہ ایم
پیشِ حدیثِ لعلِ لبِ یارِ دل نواز — بندی بپاے رای زگیسو نہادہ ایم
شاہیکہ جز بروی نتوان گشت روی خویش — سوی حریم محترم او نہادہ ایم
از صندلِ خرد نفزاید بجز صداع — سر در خیالِ دوست بزانو نہادہ ایم
چون بوی گل بعالمِ باقی سبک رویم — نواب رخت رای بیکسو نہادہ ایم

قال الفقیہ

در یادِ او سریکہ بزانو نہادہ ایم — گوئی بروی سنگ درِ او نہادہ ایم
ما قبلہ سوی کعبۂ دل راست کردہ ایم — وز کعبہ سوی قبلۂ جان رو نہادہ ایم

سنجیدہ ایم مرتبۂ اہلِ راے را
صد معدنِ گہر بہ ترازو نہادہ ایم

سُر از خیالِ سرو و صنوبر کشیدہ ایم
دل در ہواے آن قدِ دلجو نہادہ ایم

وامِ فسون و مکر زرہ باز چین کہ ما
سر در خیالِ آن سرِ گیسو نہادہ ایم

بار ادۂ فریب بہ سوئے ساقیا کہ ما
مینا ز کف بحسرتِ مینُو نہادہ ایم

مینوے ماست فقہ و شرابِ طہور را
بار رختِ خود ز میکدہ یکسو نہادہ ایم

عاجز بیان فرقۂ اعدا ز کلکِ خویش
ستیغے بزور و قوتِ بازو نہادہ ایم

قال السفیہ

شکہ از رفعتِ سنت بفلک ساختہ ام
پیشِ رسلے تو نہ ہرگز سر انداختہ ام

روی برتافتن از من نہ مسلمانی ہست
شکہ ابروی سُنَن قبلۂ خود ساختہ ام

تکمہ چاکِ گریبانِ ندامت مپسند
آن سرے را کہ بیادِ سنن افراختہ ام

نشوم شیفتۂ بازیِ اربابِ قیاس
شکہ دل را بحدیثِ نبوی باختہ ام

بحمد اللہ کہ در دورۂ فسادِ تقلید
بصحاح و سننِ ثابتہ پرداختہ ام

تیغِ سنت بکمر خنجرِ آثار بدست
بر سرِ لشکرِ اربابِ حنفی تاختہ ام

در گلستانِ روایت بتمنای حدیث
سرو آزاد ترا ہمنفسِ فاختہ ام

حیلہ سرمایۂ فتواے مقلد باشد
من و سنت کہ دران سادہ دلی ساختہ ام

بطفیلِ سننِ خیرِ بشر چون نواب
رایتِ فتح و ظفر بر خرد افراختہ ام

قال الفقیہ

با مددگارِ سے آرا بہ عدو تاختہ ام
خنجر از را ز الف تیغ و علم ساختہ ام

فوجِ آراست یمین لشکرِ اجماع یسار
با چنین دبدبہ بر بیخردان تاختہ ام

ہر سنی را کہ در آویختہ خون ریختہ ام
ہر سرے را کہ سر افراخت کہ انداختہ ام

بردہ ام برد مکرر بصحاح ستہ | مدعی ششند را زان شد کہ وشش باختہ ام
میخورم بادہ بیادِ لبِ جان بخشِ حبیب | دشمنان را ہمہ خون در جگر انداختہ ام
وصف آرا چمن آرای من آمد آرے | ذکر اللہ ست ہمہ زمزمۂ فاختہ ام
چہ زند حرف عدو در برِ من اے عاجز | کز قلم در صفِ معنی علم افراختہ ام

قال السفیہ

چند برائے کسان مائل و غافل باشم | سفتم بس کہ ز طوفان لبِ ساحل باشم
عالم از جلوۂ آثار ببینو ماند | من بیک دیدۂ پُر خون تبو مائل باشم
فتح بابے نشد از گردشِ آرا مارا | بعد ازین گوشش بر آواز دِل باشم
پسند آنکہ جدا از سبقِ سنت حق | تختۂ مشقِ صد اندیشۂ باطل باشم
میکند بحثِ خرد خاطرِ نواب زبون | از حدیثِ لبِ جان بخشِ تو سائل باشم

قال الفقیہ

من نیم آنکہ بافسونِ تو قائل باشم | نہ ہم دل بتو سر تا قدم ار دل باشم
جامہ ہر چند ز مصحف بہرت باشد لیک | من نیم آنکہ بہ تلبیسِ تو مائل باشم
رسالے ور دیدۂ من مہر جہان آراہست | میکنم کسبِ صفا تا بہ کامل باشم
جرس آخر بفغان گشت مقلد بدلم | روز و شب بسکہ بدنبالِ محمل باشم
بردہ ام ناقۂ تقلید بسر منزلِ دوست | خود مرا چہ بتو چہ افتاد کہ در گل باشم
ہمچو عاجز بکف آرم گہر از بحرِ دین | حیف باشد چو تو لب تشنہ بساحل باشم

قال السفیہ

سحر در شوقِ سنت چون نسیم از خویشتن رفتم | دلِ خون گشتہ را چاکی زدم اندر چمن رفتم
مقلد تلخ گفتن تابکی چندے زبان درکش | کہ من از حرفِ شیرینِ نبی از خویشتن رفتم

مرا از بادۂ آرا کجا مستے بیفزاید　　من و جامِ سنن با ساقیِ بدعت شکن رفتم

چہ گرمی داشت با تقلید دیدم شیخِ مذہب را　　صدای رای در گوشم رسید از انجمن رفتم

جگر صد زخم از تقلید و دل صد زخم از بدعت　　باین داغِ جفا از پیشِ یارانِ وطن رفتم

زکامم میرسد از نکہتِ آرای ہندستان　　بشوقِ بوی خاصی در گلستانِ یمن رفتم

بہارِ سنتم بوئی دگر رنگے دگر دارد　　بآرا خندہا کردم خرد را طعنہ زن رفتم

مزن تیرِ ملامتہا اگر من از پئے ایمان　　متاعِ سنتی برکف چو صدیقِ الحسن رفتم

قال الفقیہ

سحر چون در ہوای جلوۂ سرو و سمن رفتم　　نقاب از روی رای افگندم و اندر چمن رفتم

برای سینہ کاوی از قلم چون تیشہ زن رفتم　　بشبخونِ عقیقِ کانِ شوکان تا یمن رفتم

من و تو ہر دو پویانیم لیکن اینقدر فرق ست　　تو رفتی راہ شیخین و من ہمراہ سنن رفتم

بہارِ تازۂ اجماع را نازم کہ ہرگامے　　بسیرِ سنبل و نسرین و سرو و نسترن رفتم

ز حرفِ تلخ بیدینان ندانم تلخ بود اما　　شنیدم تا حدیثِ شکرین شکر شکن رفتم

شدہ روشن سوادِ دودۂ لامذہبان از من　　ز رای خویش شمع افروز در ہر انجمن رفتم

مقلد مشربم کوہ و بیابان ہر چہ پیش آمد　　رہِ تقلیدِ مجنون یا طریقِ کوہکن رفتم

درین صحرا کہ بسیار ند غولان رہ ای عاجز　　رہِ تحقیق اگر خواہی بیا با ما کہ من رفتم

قال السفیہ

بیا کہ دفترِ اربابِ رائے پارہ کنم　　دگر بہ پیشِ تو راز دل آشکارہ کنم

من از خرابۂ تقلیدیان گریزانم　　بشہرِ طیبہ روم زندگے دوبارہ کنم

کہ گفتگوی مرا جز حدیث خوان داند　　سخن چہ دیدۂ خاموش از اشارہ کنم

ہزار نغمہ زنِ گلشنِ سنن باشم　　زمینِ رائے پرستے چرا اجارہ کنم

اگر وے بزبانم حدیثِ راے رود
بآبِ طیبهٔ سنت سپسے غراره کنم

نماند گرسے سنت بدوستان نواب
صلاح آنکه ازین انجمن کناره کنم

قال الفقیه

بیا که دلقِ ریاے تو پاره پاره کنم
زچشمت آنچه نهان ست آشکاره کنم

مدد ز صاحبِ شقُّ القمر همی جویم
بیک اشاره دلِ دشمنان دوپاره کنم

بگوشمالِ بدان مشورت مناسب نیست
بامرِ خیر چه حاجت که استخاره کنم

چو احتسابِ مراهست کی روا باشد
که مے خورند حریفان و من نظاره کنم

بآهِ گرم کنم نرم سنگ را چون موم
ز سنگ سخت تر آمد دلت چه چاره کنم

چه حاجت ست که در آتشِ سقر فگنند
علاجِ شرِّ شریران بیک شراره کنم

فقیه شهرم و هم مفتیِ زمان عاجز
مرا روا است که منعِ شراب خواره کنم

قال السفیه

منکه هر صبح نسیمی ز یمن مے بویم
گلِ سنت که رسد نکهتِ او می جویم

باده از میکدهٔ علمِ یمانی خوردم
راهِ شوکانیِ علّامه بسر می پویم

رفت در دِلی و هم از خار و خسِ رای کسان
من درین گلشنِ سنت نه عبث می رویم

خندهٔ رای پرستان ز جهانِ دگر ست
یادِ سنت کنم و وقتِ سحر می مویم

آنکه ذب میکنم از سنتِ او رای ترا
شبنمی پاکم و گرد از رخِ گل می شویم

نیست بے فائده تالیفِ منِ غمدیده
شاهدے دارم و صاحب نظری می جویم

یافت تعلیم ز علّامهٔ شوکان نواب
نو بنو بوے گلِ عطرِ یمن می بویم

قال الفقیه

باهمچو طوطی ست ز راے آینه پیشِ رویم
آنچه استادِ ازل گفت همان می گویم

کر شده گوشِ تو از پنبهٔ غفلت ورنه — هست الحق همه حق آنچه که من می گویم
از نسیمِ سخنم غنچهٔ خاطر شده وا — نیستم همچو تو و تنگ چرا می مویم
یکقلم تا نگرد دفترِ تالیف ترا — شاعری نکته رسے داد گری می جویم
تو که بادِ ستمی گرد زره انگیزی — من که ابرِ کرمم روے چمن می شویم
هست عاجز دلِ من بستهٔ تقریرِ فقیه — عاشقِ زلف و نه دل شیفتهٔ گیسویم

قال السفیه

بسوی طیبه ز دل خاستم بجان رفتم — اگر بروے زمینم بر آسمان رفتم
تو زیرِ سایهٔ آرا نشین و خوشدل باش — که من بسایهٔ پیغمبرِ زمان رفتم
سرورِ خاطرِ یاران رسالے تقلیدست — خوشم که من بهواے محدثان رفتم
هزار فتنهٔ نو بارد از سپهرِ خرد — بآستانِ سخن از پے امان رفتم
ترا بهارِ خیابانِ عقل ارزانے — که من بشوقِ سخن تا درِ جنان رفتم
بجرعهٔ که زمیخانهٔ سخن خوردم — ز بندِ پیری دل رستم و جوان رفتم
تو در خرابهٔ آرای این و آن بنشین — که من بکوے حدیثِ نبے دوان رفتم
شرابِ کوثرِ سنت ربود دل از رای — تو جمع باش که من از درِ مغان رفتم
بملکِ طیبه رسیدم بجستجوی حدیث — نسیم وار بگلگشتِ گلستان رفتم
مقلدانِ خرد را که دشمنِ سخن اند — بذو الفقارِ احادیث خون چکان رفتم
سوارِ یکهٔ میدانِ سنتم نواب — بگردِ من نرسد هیچکس چنان رفتم

قال الفقیه

براستے رهِ تقلیدِ راستان رفتم — ز آستانِ سنے تا بآسمان رفتم
بود ز فتنهٔ آخر زمان دلم ایمن — که در حمایتِ پیغمبرِ زمان رفتم

حدیثِ من بشنو دل شگفته باش که من — ببوے گلبنِ بے سایه گل فشان رفتم

ترا ز کوی مغان موکشان بدر کردند — ز راهِ دیرِ مُغان من شُهرِ جنان رفتم

کرا مجال ز نابخردان که سر بکشد — بدستِ تیغِ دو سر بسکه سرفشان رفتم

چو نقشِ پای تو ماندی بجاکِ حیرتِ من — چو گرد در راه بدنبالِ کاروان رفتم

بفیضِ صحبتِ پیرِ مُغان همے نازم — که پیر آمده بودم ولے جُوان رفتم

عُبور کردم از افلاک در رهِ تقلید — که همچو رستم و دستان بهفت خوان رفتم

زکج روان نرسد کس بگردِ من عاجز — ز بسکه راست ترا ز تیر از کمان رفتم

قال السفیه

تا در رهِ حدیثِ مبارک دویده ام — سر بر فلک ز همتِ والا کشیده ام

از جورِ راے تیره ندارم شکایتے — این گرگ را بقیمتِ یوسف خریده ام

گر از لباسِ رای معرا شدم چه باک — شادم که پا بدامنِ سنت کشیده ام

بهرِ سفر براے زیاراتِ انبیا — نصّے میانِ مصحف و سنت ندیده ام

آرے سفر بمسجدِ طیبه روا بود — این حرف از کتابِ بخاری گزیده ام

زنار راے باد مبارک باهلِ راے — من سُبحه را ز دستِ ثریا کشیده ام

کے جلوهٔ خرد بنشاند ز پا مرا — عمرے گذشت در پیِ سنت دویده ام

گیرا نشد بجارِ خرد صحبتِ دلم — از گلشنِ حدیثِ نبوت دمیده ام

نواب جز حدیث مگو قصهٔ خرد — فتواے صد هزار مقلد دریده ام

قال الفقیه

من رای را ز جملهٔ خوبان گزیده ام — جنسِ عزیز بود که یوسف خریده ام

از رنج پاره گشت دلِ خصم چون ترنج — گز روی رای بندِ نقابے کشیده ام

زنار بر میان بود و سبحه در کفت — در کار دین ز دست تو صد عقده دیده ام

در مصحف ست نص «ولو انهم» ببین — زین نص بفتوے تو خط رد کشیده ام

«من حج» در حدیث هم آمد براے او — اے منکر حدیث همین نص شنیده ام

در باغ دین تو سبزهٔ بیگانه بودهٔ — من ز آبیارے چمن آرا دمیده ام

سنت کجا و دامن فهم سنن کجا — آنا تخلق دست و گریبانت دیده ام

عاجز ز رهبرے فقیهان براه راست — در منزل رضاے آہستہ رسیده ام

قال السفیه

نمیدانم به بیداری ست یا در خواب مے بینم — بلا گردان سنت بوده نواب مے بینم

باکسیر حدیثش یافتم آخر بحمد الله — یقینی را که همچون کیمیا نایاب مے بینم

چه حاجت باشدم افروختن شمع تقلیدے — که از عکس سنن عالم پر از مهتاب مے بینم

بآب سنت قدسی نشاندم سوزش باطن — دل خود ز آتش تقلیدیان در تاب مے بینم

بهر جا جلوهٔ تقلید در بزم خرد باشد — دل خود را برنگ برق پر بیتاب مے بینم

بداغ نامرادی سوز دلهاے مقلد را — ترا بر شیوهٔ مرضیهٔ اصحاب مے بینم

جهان جان او بر یک جرعهٔ تقلید لب تشنه — من از جام سنن نواب را سیراب مے بینم

۵۱ [illegible]

۴۲ [illegible]

قال الفقیه

ز نورِ رای عالَم را آب و تاب می بینم | برآمد آفتاب اما ترا در خواب می بینم
سوادِ هند هم آخر ز نورِ رای روشن شد | جهانا در دلِ شب جلوهٔ مهتاب می بینم
نه آبی در جگر داری نه تابی در بصر اما | دل و جان زاتشِ شکسته آب و تاب می بینم
گذشتن از محیطِ دین بُن از فقه آسان شد | بهر جای نهم پا آب را پایاب می بینم
به تقلیدِ سنّی رفتند اصحاب سنّی یکسر | ترا محروم از رسم و رهِ اصحاب می بینم
قبولِ خاطر آمد گفتگوی عاجزِ مسکین | کلامِ مدعی مردود شیخ و شاب می بینم

قال السفیه

من نه آنم که دگر روی بتقلید کنم | سُنّتی ورزم و دل زندهٔ جاوید کنم
نه پیامی ز حدیثی نه کلامی ز سُنن | خانه در کوچهٔ یاران بچه امید کنم
مستِ الفت بسوی لیلیه سنت رفتم | چند در مدرسه تقلیدِ صفا دید کنم
عاشقِ سنتم و دشمنِ اعدای حدیث | بهرِ رسوائیِ تو این همه تمهید کنم (بزرگان ۱۲)
چه کنم جلوهٔ تقلید پرستان نواب | برخِ شاهدِ سنت همه وا دید کنم

قال الفقیه

هر کرامت ز سخنانهٔ تقلید کنم | گرچه دل مرده بود زندهٔ جاوید کنم
نه خلوصی و نه اخلاص و نه صدقی نه صفا | با چنین خصلت بد خو از تو چه امید کنم
خیز و بخرام در ایوانِ وجوبِ تقلید | بر تو واجب روشِ راهِ صفا دید کنم
بهرِ تفهیمِ بدان ست کلام تمهید | گوشمالی پس ازین با همه تهدید کنم
هستی از جلوهٔ حالاتِ بواطن محروم | من ترا محرمِ اسرارِ مواجید کنم
گشت از رای منوّر دلِ من ای عاجز | کسبِ نور از اثرِ پرتوِ خورشید کنم

قال السفیه

بیادِ چشمِ او دیوانه وش از انجمن رفتم
سرِ جامِ سخن گردیدم و از خویشتن رفتم

خرابی های بسیارست در بندِ خردمندان
گرفتم دامنِ سنت سلامت از فتن رفتم

نگردد علمِ سنت بی تلاشِ دردِ دل حاصل
برنگِ خامه گریان در دبستانِ یمن رفتم

اگر از سنتِ من خاطرت غمدیده میگردد
ترا تقلید ارزانی که من از انجمن رفتم

شنیدنهای عطرِ فتنه آرا خطا باشد
ز بوی نافهٔ سنت به بازارِ ختن رفتم

خرد هرگز ببزمِ سنّیان باری نمی یابد
کشیدم ساغرِ سنت ز قیدِ ما و من رفتم

بصد شوقِ شهادت تیرِ سنت بر جگر خوردم
ز بیتابی بطوفِ خانهٔ ناوک فگن رفتم

نمیخواهم بیان راے کیشانم وطن باشد
خجل از بوی گل بسیار بیزارست و من رفتم

دماغِ نازکم با صاف و دُردِ کس نمی سازد
بشوقِ جرعهٔ از جامِ صهباے سخن رفتم

رسیدم سوی هستی از عدم آشفتهٔ سنت
مپرس از ماجرای من که پیش از آمدن رفتم

مرا انواب بیتُ العشرةِ سنت بود آخر
چه شد امروز گر از رای در بیتُ الحزن رفتم

قال الفقیه

نرفتی راهِ دین ای مدعیِ انسان که من رفتم
تو راهِ اهرمن رفتی و من راهِ سنن رفتم

نمودی ترکِ اجماع و رهِ تقلید نگرفتی
به تیرِ گمرهی گمراه وا ماندی و من رفتم

بباغِ دهر وارستم ز نیشِ شوکِ شوکانی
گل و نسرین بدامن کرده بیرون زین چمن رفتم

کتاب و سنت و اجماع و رای اندر نظر دارم
براه دین بهنجارِ فقیهانِ زمن رفتم

ببوی نافهٔ کز خاکِ طیبه آرزو دارم
نه قصدِ چین نمودم نے بسوی ملکِ ختن رفتم

کلامِ من بود عاجز همه لعل و عقیق آرے
بتاراجِ بدخشان و بیغماے یمن رفتم

قال السفیه

وزید در چمن دین صبای شاهِ جهان — شگفت غنچهٔ سنت برای شاهِ جهان

ببرگ رای کسی این بهار کی باشد — گرفت رنگ ز سنت حنای شاه جهان

اگر بچشم خرد پروران ندارد قدر — ز سنت آمده برگ و نوای شاه جهان

فدای جلوهٔ سنت بر آستانِ سنی — زهی سلامتِ ذوقِ ادای شاه جهان

ره گریز ندانند ز سنتِ جانان — اسیرِ بندِ گرانِ وفای شاه جهان

گرفت تاجِ زر از مهرِ شبنم و نواب
همان ز پستیِ طالع گدای شاه جهان

دهد تجلیِ سنت لقای شاهِ جهان — هزار جانِ گرامی فدای شاهِ جهان

بگو برای پرستان نهند دل بر مرگ — که شد بلند ز سنت لوای شاه جهان

تتبعِ سُننِ مصطفیٰ بهر ساعت — فزود دولتِ ایمان برای شاه جهان

مریضِ دردِ خرد را که جان بلب دارد — بجز حدیث نباشد دوای شاه جهان

فگند تاره و رسمِ خرد پرستی را — زبانِ علم سراید ثنای شاه جهان

چسان حدیثِ پیمبر بدل نیاویزد — که نیست رای پرستی سزای شاه جهان

هزار مصطبه را سی بر فگند از پا — نگاهِ خشم ز چشمِ جفای شاه جهان

روای سنتِ سرور طفیلِ همتِ اوست — دراز باد خدایا بقای شاه جهان

مسلّم ست به نواب شاهیِ سنت — بزیرِ سایهٔ بالِ همای شاه جهان

قال الفقیه

مسلّم ست ترا از برای شاه جهان — مدیح و وصف و ثنا و دعای شاه جهان

کجا تجلیِ سنت کجا لقای رخش — مگر کنی تو خوشامد برای شاه جهان

بحقِ اہلیہ زینسان سخن زنا اہلے ست باین صفت تو بناشی سزاے شاہ جہان
مراچہ کار تو از بہرِ جمعِ مال و منال کہ نے بتحملِ نازواداے شاہ جہان
بدولتش برسے بر بلندی از پستے روا بود کہ کنے جان فداے شاہ جہان
بعینِ لطف وکرم سرفراز کرد ترا بچشم سرمہ کش از خاکِ پاے شاہ جہان
زخواریت برہاند و بعزتت برساند بود بذاتِ تو واجب ثناے شاہ جہان
باین ریاست وجاہ وحشم باین عزت بنود چون تو گدائے سزاے شاہ جہان
سپہرِ سفلہ نواز آمدہ کہ ساخت ترا انیس ومحرمِ خلوت سراے شاہ جہان
کتاب وسنت وفقہ ست وِردِ ما ہر آن وظیفہ ات شدہ ہردم ثناے شاہ جہان
پناہِ ماست نظلِ لواے حمد بحشر پناہِ تو اگر آمد لواے شاہ جہان
ولیکن اینہمہ جاہ وجلال وعز وحشم بود ترا بجہان تا بقاے شاہ جہان
من وسرِ من وخاکِ درِ شہِ شاہان صلعم تو وسرِ تو وبالِ ہماے شاہ جہان

بنعتِ پاکِ نبی درغزل تو ای عاجز
ردیفِ شاہِ شہان کن بجای شاہ جہان

کیم کہ شرح دہم وصف ہاے شاہ شہان چو خود خدا شدہ مدحت سراے شاہِ شہان
عیان ز معنیِ لولاک شد کہ پیدا کرد خدا زمین وزمان را براے شاہِ شہان
مسِ وجود زرد قلبِ من عیار شود بدستم آید اگر خاکِ پاے شاہِ شہان
بنیم جان چہ برایم ز عہدۂ ایثار ہزار جانِ مقدس فداے شاہِ شہان
بعرصۂ دو جہانم ز حادثات چہ غم چو سایبانِ سرم شد لواے شاہِ شہان
جہان وہرچہ درو ہست از جمال وکمال کرا ز پشیزہ بود در بہاے شاہِ شہان
بملک ومال زند پشت پا ز استغنا کسیکہ ہست چو عاجز گداے شاہِ شہان

قال السفیه

بیا بمدرسهٔ دین و درس حدیث کن بنبد باب خرد و اتباع سنت کن
خرد وران سے پۓ تقلید گر کمر بندند تو در طریق سنن کوش و ترک بدعت کن
شکار زاغ قیاس کسی سزاۓ تو نیست برای صید ہماۓ حدیث ہمت کن
بسے ببزم خرد رفتی و زیان کردے دمے بصحبت اہل حدیث رغبت کن
ببزم راۓ تقلیدیان مشو ہمدم کتاب و سنت سرور گزین و خدمت کن
زرای زندہ و مردہ چہ سود دست دہد گرت ز دست بر آید بلاغ سنت کن
غبار راۓ با فلاک میرود نواب نشان باب سنن بر حنداحوالت کن

قال الفقیه

بیا بہ کعبهٔ تقلید رو و بطاعت کن پس اقتدیت بهذا الامام نیت کن
کشاد کارت از اہل ریا بود مشکل برو بخدمت ارباب راۓ و خدمت کن
کنے بخانۂ دین رخنہ چند چون موشان حذر ز بر سے این کہن عمارت کن
بسان زاغ و زغن چند میخورے مردار شکار طائر معنی ببال ہمت کن
مکن تو غرہ بنواۓ سفاہت خود بہ تخت راۓ نشین شاہے فقاہت کن
بہشت نقد اگر دارے آرزو عاجز بیا بہ یثرب و از خاک ہند ہجرت کن

قال السفیه

حضرت فرقان من برد دل و جان من برد دل و جان من حضرت فرقان من
این دل حیران من والہ نام سنن والہ نام سنن این دل حیران من
یوسف کنعان من مصر ہدایت تراست مصر ہدایت تراست یوسف کنعان من
شمع شبستان من سنت پر نور تست سنت پر نور تست شمع شبستان من

نخبۂ ایمانِ من دست بسنت زدن دست بسنت زدن نخبۂ ایمانِ من
روضۂ رضوانِ من بزمِ حدیثِ سنے بزمِ حدیثِ سنے روضۂ رضوانِ من
والہ فرقانِ من حضرتِ نوابِ من حضرتِ نوابِ من والہ فرقانِ من

قال الفقیہ

آیتِ فرقانِ من دولتِ ایمانِ من دولتِ ایمانِ من آیتِ فرقانِ من
قوتِ دل وجانِ من ہست حدیثِ رسول ہست حدیث رسول قوتِ دل وجانِ من
دولتِ دین آنِ من دولتِ دنیا زِ تو دولتِ دنیا زِ تو دولتِ دین آنِ من
حضرتِ نعمانِ من سالکِ راہِ سنن سالکِ راہِ سنن حضرتِ نعمانِ من
قولِ فقیہانِ من منطقِ عاجز بود منطقِ عاجز بود قولِ فقیہانِ من

قال السفیہ

بہتر از سنت و قرآن چہ تواند بودن خوشتر از قوتِ ایمان چہ تواند بودن
گر فدائے قدمِ شاہدِ سنت نشوم شکر آنکس کہ دہد جان چہ تواند بودن
پیرِ میخانہ چہ خوش حرف بگوشم بسرود نیست گر مہرِ من ایمان چہ تواند بودن
گر محال ست نبردِ تو ہوا دارئے حق ثمرۂ این ہمہ امکان چہ تواند بودن
لعلِ سنت بدر آرد دلِ ما جای قیاس خزف آید اگر از کان چہ تواند بودن
دست رنج تو ہمان بہ کہ شود وقفِ حدیث ورنہ نواب چہ دخان چہ تواند بودن

قال الفقیہ

حالِ این طاعنِ پاکان چہ تواند بودن غیر محرومی و خذلان چہ تواند بودن
بیخبر و بیخبر ست از خبرِ خیرِ رسل بینوا از سر و سامان چہ تواند بودن
آنکہ شد طالبِ دنیا ز خدا غافل ماند حاصلش دولتِ ایمان چہ تواند بودن

دل بدنیا نداد هر که بدین شد واله — عاشقِ صورتِ بیجان چه تواند بودن
خویش را گو بر عاجز بنمائی دیندار — پیشِ حق خُبثِ تو پنهان چه تواند بودن

قال السفیه

دلم شگفته ز تاثیرِ روزگارِ سنن — دوید رنگِ طرب بر رخ از بهارِ سنن
بسی بکشور آرای این و آن گشتی — یکی بیا و تماشا بکن دیارِ سنن
بنفشهٔ خطِ کلکم ازان بود سرسبز — که خورده آبِ حیاتی ز جویبارِ سنن
اگر ز شعلهٔ طور این زمان نشان خواهی — بگیر بجلوه گر بهای گلعذارِ سنن
زبونِ جورِ بتانِ خرد نشد نواب — که یافت پرورشِ نازِ در کنارِ سنن

قال الفقیه

گرفت از فقهاء رونقی دیارِ سنن — ز فقه راست نمود ند کار و بارِ سنن
شده ز کلکِ دو زبانِ و بیانِ مجتهدان — عیان بگلشنِ دین شاخ و برگ و بارِ سنن
نسیمِ طیبِ محبت زند عی مطلب — کجا بشوره زمین گل کند بهارِ سنن
عجب نباشد اگر رنگ بازی از حیرت — که رای ماشده مشاطهٔ عذارِ سنن
ز شرِ غیرِ مقلد مترس ای عاجز — که هست حصنِ حصین بهر تو حصارِ سنن

قال السفیه

بالا بلند سنتِ آن سرو نازِ من — کوته نمود قصهٔ سرِ رایِ درازِ من
من از حدیثِ دوست بهر کس طرف شوم — هر چند پیشِ غیر شود فاش رازِ من
آب ست سنتِ من و رایِ تو چون سراب — من با حقیقت آمدم ای با مجازِ من
بر خاطرِ زمانه ز سنت گران شدم — غم نیست زانکه یار بود کارسازِ من
تقلید رای شیوهٔ اربابِ دین نبود — زین پس حدیثِ یار و هزاران نیازِ من

از غصه پاک سوخت بگو حالِ دل صبا | با پادشاهِ طیبه دشمن گدازِ من
نواب دیده که بآخر چه کرد را ے | بر باد داد شیوهٔ سوز و گدازِ من

قال الفقیه

اخلاص و صدق هست نماز و نیازِ من | ایزد بهر دو کون بود کارسازِ من
گو دورم از مدینه ز حالِ من گدا | کے بیخبر بود شهِ مسکین نوازِ من
شب را سحر بهجرِ تو تنها نکرده ام | شد شمع هم مقلّدِ سوز و گدازِ من
هر دم نفس ز سوزِ دلِ من خبر دهد | چون بوی گل نسیم کند فاش رازِ من
عاجز مرا بسایهٔ طوبے نیاز نیست | افگنده سایه بر سرِ من سرو نازِ من

قال السفیه

قسم بشاهِ رسالت قسم بشوکتِ او | که نیست در سرِ من جز هوای سنتِ او
شنو حدیث مقلد مبین بچشمِ خلاف | که رشتگار نگردے بجز محبتِ او
برای کس نکند میل دالِ سنت | برای خواجه بکوشیم و کار ملتِ او
ومی بجاقه در سِ حدیث یار نشین | که عام مجلسیان ست فیضِ رحمتِ او
کجا بکاسه راے کسی فرود آید | دماغ بهره ز بایانِ خوانِ سنتِ او
مدام خرقهٔ نواب رهنِ سنت باد | که از زمینِ حدیث ست خاکِ فطرتِ او

قال الفقیه

قسم بغیرِ خدا نیست در شریعتِ او | قسم بحق که تو رستے خلافِ سنتِ او

[illegible]

[illegible]

براهِ احمد و اندر طریقِ ملتِ او   کسیکه گام زند آفرین بهمتِ او
ز ظلمتِ شبِ دیجورِ کفر چون ترسم   چراغ بر سرِ ره داشته هدایتِ او
کند بعینِ عنایت براهلِ علم نظر   باهل رای بود در روی رایِ رحمتِ او
متاعِ دولتِ دنیا قلیل هست و مگیر   خلیلِ حق نشوی از اتّباعِ سنتِ او
بهمتِ فُقَهَا نازمیکند عاجز   که چیده اند در آفاق خوانِ نعمتِ او

قال السفیه

بدعت کش ست یار محدث فدای او   صد آفرین ببازوِ تیغ آزمای او
دارد حلاوتِ عجبی سنتِ نبی   دیگر مپرس از مزهٔ دلکشای او
من از حدیث یار کمند ی بگردنم   ترسم ز رای و حلقهٔ دام بلای او
خوب ست بُرد سنتِ او گر دلِ مرا   این را نگاه داشته بودم برای او
یکبار هم بکار نیامد خرد مرا   بهرِ کدام روز کنم التجای او
بُردم بسر حیات بسودای سنتش   لطفی اگر بمن ننماید رضای او
بید او رای بر سرم از حد گذشته بود   سنت برای خویش گزیدم بجای او
شادست پیر رای برین اجتهادِ خویش   شادم که باز پرس کنند از خطای او
ثواب من فدای حدیثِ پیمبرم   دارم امیدِ مغفرتی از دلای او

قال الفقیه

نعتِ نبی بکار من آید سزای او   در مصحفِ مجید کند حق ثنای او
دارم سرِ مدینه دل از هند بر کنم   در دیده جای سرمه کشم خاکِ پای او
وارَسته از زمانه و وارَفته زخویش   دلدادهٔ فریفتهٔ در دلای او
جوی جنان بجویم و جویم عنایتش   باغِ ارم نخواهم و خواهم رضای او

گویند زائران جنابش بیک دگر — عاجز بصدق آمده مدحت سرای او

قال السفیه

شریکِ صحبتِ بزمِ خرد گزار مشو — درونِ باغِ شریعت گیاه دار مشو

مرا به بندِ فرنگِ خرد بلا تقصیر — اسیر داشته بدنامِ روزگار مشو

ترا که گوشِ سنت کند مددگاری — سیاه مستِ سبوی رای زینهار مشو

اسیرِ رای شدن صد بلا بپیش آرد — تو اندرین هوسِ خامِ پخته کار مشو

طفیلِ سنت اگر قدرِ خود فزون خواهی — مُرید رای بهنگامِ اقتدار مشو

رسول روزِ قیامت شفیع تو گردد — برای پیرویِ رای بیقرار مشو

تو خو و بملکِ سُنن تاجدارِ ملت باش — رهینِ منتِ نوابِ نامدار مشو

قال الفقیه

بمجلسِ فقها آی و برکنار مشو — قرار گیر درین جمع و بیقرار مشو

حکایتِ گل و بلبل شنیدنی باشد — ازین حدیقه برون موسمِ بهار مشو

کتاب و سنت از اجماع و رای حاصل کن — جدا به شش جهتِ دهر زین چهار مشو

هوای مدعی از عز و اقتدار آمد — تو در پیِ هوسِ عز و اقتدار مشو

مثالِ لالهٔ نعمان بگلشنِ دین باش — چو شوکِ شوکتِ شوکان خلنده خار مشو

برین عجوزهٔ دنیا فریفته عاجز — مثالِ مدعی از حرص زینهار مشو

قال السفیه

صبحدم بر سرِ اربابِ سنن آمدهٔ — فرصتت باد که چون گل به چمن آمدهٔ

بر میان برزدهٔ دامنِ ردِّ تقلید — گشت روشن که ز شوکانِ یمن آمدهٔ

غرضِ تست که گمراه کنی عالم را — ای خردمند مگر غولِ زمن آمدهٔ

صد گرہ خورد سرِ زلفِ خرد از دمِ تو — اِیکہ با نافۂ سنت زختن آمدۂ

جلوۂ تازہ گرفتہ ست زسنت بھوپال — زان زمانیکہ تو صدیق حسن آمدۂ

قال الفقیہ

اِے صبا روح فزایندہ بہ تن آمدۂ — گر از کوے شہنشاہِ زمن آمدۂ

وصفِ رخسار و قد و جسمِ لطیفش گوئی — چمن آرا از گل و سرو و سمن آمدۂ

غنچۂ خاطرِ من از نفسِ تو بشگفت — خیر مقدم کہ کشادِ دلِ من آمدۂ

جان بقربانِ رہت باد کہ درپیشِ چو من — با دمِ عیسوے از طرفِ چمن آمدۂ

شد گر فتنہ و آشوب بپا در بھوپال — زان زمانیکہ تو فتّانِ زمن آمدۂ

لافِ سنت چہ زنی سنتِ شارع و گرست — تو کہ بر سنّتِ شدّہ کانِ یمن آمدۂ

پیشتر از ہمہ عاجز برسے در منزل — پیرو پیشرو فقہ و سنن آمدۂ

قال السفیہ

منع حدیثِ خیر بشر مے کند فقیہ — مسکین نبرد راہ بسرِّ نفخت فیہ

روی حدیثِ یار ز رخ پردہ بر فگند — اے وای ریشِ مجتہد و سبلتِ فقیہ

ناصح بطعنِ سنتیان حرف مے زند — یارب نگاہ داریم از شرِّ این سفیہ

یا یم و بحرِ سنتِ سرور کہ اندران — یا وے بیایدم ز جگر تشنگانِ تیہ

ثواب را بگو چہ بسنت مقام ہست — بشرے کہ بذلک طوبیٰ لہٗ ارتیہ

قال الفقیہ

تن زن بجا نشستے و مزن طعنہ بر فقیہ — غرقاب شد سفینۂ اشعارت ای سفیہ

ہر کس کشد بر آئینہ خنجر بخود کشد — اے خیرہ سر طرف مشو از جہل با فقیہ

سرِّ خدا کہ عارفِ صادق بکس نگفت — واقف کجا شوے تو ز سرِّ نفخت فیہ

مسرو قه‌ی زجام حریفان بود حرام — این سرقهٔ سفیه شده فاش بر نبیه

چون عاجز انتحال مکن حرفی از کسان — باز آی زین روش مشو از گمرهان تیه

قال السفیه

تا بتقلید بدگمان شده — شیخ سنت درین جهان شده

نکنی باک در خلاف حدیث — زانکه فی الحال فقه‌دان شده

باش یک جانب از حدیث و خرد — جهل باشد که درمیان شده

بین بین تو میخرا شد دل — بچه تقریب آنچنان شده

پشت خم بوده به پیش خرد — در بهار سخن خزان شده

لب لعل حدیث می‌گوید — زنده عمر جاودان شده

صید دانش کنی بدام حدیث — چشم بد دور نوجوان شده

شکر شو کاینت بود واجب — بار دیگر حدیث‌خوان شده

چشم بر گلهٔ خرد نکنی — سنت یار را شبان شده

نگزینی بجز حدیث بت — دل نواب را ضمان شده

قال الفقیه

ایکه از علم نکته‌ران شده — سر منبر حدیث‌خوان شده

بد ظنی نیک نیست اندر شرع — بر فقیه از چه بدگمان شده

سر پرخاش داری از سر جهل | نور و طنطنهٔ جهان شده
بس کن این گفتهای نازیبا | کز زیان کار از زبان شده
خویش را باختی درین سودا | فارغ از سود و از زیان شده
شهرهٔ شهر دین بود عاجز | گر بدستان تو داستان شده

قال السفیه

دیدم بسرزمین او درگهی زاده | طفلی دکان تازه سخن گشاده
بالای تخت رای مجرد نشسته | حرفی ز آیت و سنن دین نخوانده
در بارهٔ تعقب از خویش بهتری | بر مسند مکابره گرم افتاده
هردم برد حق کمر خویش بسته | رخت خرد ببزم تفقه نهاده
بر فرق خود کلاه تجدد شکسته | اما ز اهتمام سخن اوفتاده
از طیبهٔ حدیث رخ دل گرفته | در خانهٔ خرد بادب ایستاده

[illegible]

از مہرِ سنتِ نبوی دل کشیدۂ … خود را بچشمِ رای زنان جلوه دادۂ
در اعتساف شیوۂ آبا گزیدۂ … در مرگ احتمالِ حیاتے نہادۂ
سرمستِ خوابِ غفلتِ لایعقلانۂ … چشمے بروے جلوۂ بدعت کشادۂ
با اہلِ حق در آمده گرم مباحثۂ … در بندِ راے تیرۂ بر باد دادۂ
صہباے صاف کوثرِ سنت شناختۂ … گر از مغانِ راے زِ فرد خورده بادۂ
زین نقشہا کہ خامۂ حق گو رقم نمود … آمد پسندِ حضرتِ دل روے سادۂ
نواب را برشتۂ مہر خودش کشید … علامۂ یمن زہین حنا نزادۂ

قال الفقیہ

دیدم ز دودمانِ حسد شعلہ زادۂ … از سر گشتے دکانِ شرارت کشادۂ
آن ضدِ خیر سر زده از زاد و بوم شر … تقلیدِ نیک راہبر بر باد دادۂ
زان زاد و بوم نقشِ قبوح شد آشکار … یعنی کہ از طرازِ قبوح ست سادۂ
بالای صدرِ جہلِ مرکب نشستۂ … از اوجِ علم و فضل بخاک اوفتادۂ
حرفے ز علمِ قافیہ بے شک نخواندۂ … در تنگناے قافیہ لنگ اوفتادۂ
با لفظِ خوانده قافیہ نبود کشاده را … ناخواندۂ دکان جہالت کشادۂ
البتہ پیشم از پے اصلاح آمدی … ز نیسان گرفتے از قلم استفادۂ
حرفے ز آیت و سُنَنِ دین نخواندۂ … بالاے تختِ راے مجرد ستادۂ
لیکن کجا رواست چنین قولِ ناروا … در شانِ آنکہ شاہد دین جلوه دادۂ
آرے بشانِ قائلش این گفتنم رواست … اقوالِ اوست در حقِ او خود اعادۂ
بے دانشے و بیخودی غافل از خودے … دیوانۂ پرے زدۂ مستِ بادۂ
آوارۂ طریقِ جہالت سپردۂ … گم گشتۂ بہ تیہِ ضلالت فتادۂ

در بر ز مکر و زرق لباسے کشیدۂ ‌‌ بر سر ز رنگ و ریو اساسے نہادۂ
خونخوارۂ ستیزہ گرے گرگ سیرتے ‌‌ در پوستینِ شیر ولان او فتادۂ
بیگانۂ ز خانہ بدر کردۂ خرد ‌‌ بیرونِ در بحسرت و حرمان ستادۂ
غولانِ رہ براہبرے خود گزیدۂ ‌‌ پاے طلب براہِ مغیلان نہادۂ
عاجز نصیحتِ تو کجا گوش میکند ‌‌ دانائی و ہنر ہمہ بر باد دادۂ

قال السفیه

تو رائے گیرے و غیر از ہوا نمیدانی ‌‌ تفاوت از بتِ خود تا خدا نمیدانے
دلت چو سنگ اثر از سخن نمیگیرد ‌‌ تو قدر طبعِ رسول آشنا نمیدانے
خبر نداشتہ از رائے کار خود کردم ‌‌ تو راہ و رسمِ وفا و صفا نمیدانے
شرابِ خمکدۂ رائے خوردے و مستی ‌‌ بہارِ گلشنِ سنت نما نمیدانے
بہر رائے بگوئی سخن نمیدانم ‌‌ گذشت کار ز طفلے چرا نمیدانے
تو بر حدیثِ نبے رای را کنی تقدیم ‌‌ بلای پرسشِ روزِ جزا نمیدانے
اثر گذاشتہ ثواب و برای شدے ‌‌ عروجِ مرتبۂ مصطفٰے نمیدانے

قال الفقیه

مسائلِ فقہا تا کجا نمے دانے ‌‌ چو کور در گرنہ آخر چرا نمیدانے
اگر ز رای رہِ مصطفٰے نے دانے ‌‌ ز شرک وحدتِ حق را جدا نمیدانے
ز ما گریختہ رفتے بہ پیشِ شوکانے ‌‌ خدا گواہ کہ رسمِ وفا نمیدانے
نہ بر حدیث مقدم کنند رائے و قیاس ‌‌ ز جہل مسلکِ اہل صفا نمیدانے
بہ بحرِ فقہ شنا کن کہ آبرو یابے ‌‌ تو آب این درِ سنت نما نمیدانے
بیا بباغِ تفقہ بہارِ او بنگر ‌‌ لطائفے کہ درو ہست تا نمیدانے

بیا د چون تو کسے خیره رای ولا مذهب   امام را بسنن پیشوا نمیدانی

شدی به تیهِ ضلالت باین سبب حیران   که خضر بادیه را رهنما نمیدانی

جدا مباش ز اجماع و پیرو شان شو   چرا که طرزِ طریقِ هدیٰ نمیدانی

بیا بفقه نظر کن که روشنت گردد   اگر رموزِ کلامِ خدا نمیدانی

سفینهٔ علما جاے خود چو عاجز کن   غریقِ بحر شوے چون شنا نمیدانی

قال السفیه

ساقیا سنت پرستم سیلّلی   از مئے توحید مستم سیلّلی

رای دارد گرچه زلفِ پرشکن   خویشتن را خود شکستم سیلّلی

در دلِ من جلوهٔ سنت نشست   از غمِ تقلید رستم سیلّلی

پیشِ سنت گشت بدعت منفعل   بر خردها شیشه بستم سیلّلی

سبحهٔ یاران کم از زنار نیست   رشته را از هم گسستم سیلّلی

آشناے بحرِ سنت شد دلم   دست را از رای شستم سیلّلی

جرعهٔ میخانهٔ سنت کشم   مستِ صهباے الستم سیلّلی

مستیِ سنت چنان مدهوش کرد   با تو هم زانو نشستم سیلّلی

نیستم نوّاب پرواے خرد   بندهٔ ایزد پرستم سیلّلی

قال الفقیه

سرخوش از جامِ الستم سیلّلی   حق ستایم حق پرستم سیلّلی

ساقیم از بادهٔ راے منیر   ساغرے داده بدستم سیلّلی

با خدا و با نبیؐ دل بسته ام   از غمِ کونین رستم سیلّلی

دست و پاے شیخِ نجدی بسته ام   نجدیان را سر شکستم سیلّلی

برسرِ وہابیان از فضلِ حق — فتح و نصرت داد دستم سیللی
کردم ابتر دفترِ لامذہبی — گرمیِ تقلید مستم سیللی
خواندہ ام لاحول واز تائیدِ حق — راہ بر شیطان بہ بستم سیللی
ہمچو عاجز اندرین دیرِ فساد — از ہمہ یک سو نشستم سیللی

قال السفیہ

ہوسِ ماست حدیث از لبِ جانان مددی — مددای طالعِ صدیق حسن خان مددی
اندرین دور کہ بازارِ سخن خاموش است — شورِ سنت مددے نعرۂ ایمان مددی
حسرتِ گریہ برآورد بارِ مقلد باقی است — بہت نم در قرہ ام دیدۂ گریان مددی
اُنس باراي پرستان نتوانم در زید — وحشتِ دل طلبم چشمِ غزالان مددی
دلِ ما از قفسِ رای بہ تنگ آمدہ است — ہان فضای چمنِ سنتِ ماہان مددی
زمرۂ رای در افتاد بارباب سخن — شیخِ سنت مددی قاضیِ شوکان مددی
پشتہا خم شدہ از بارِ گرانِ تقلید — سنتِ خیر بشر حضرتِ قرآن مددی
گفت نواب غزل در صفتِ سنت تو — سرورِ دین صلۂ قبلۂ پاکان مددی

[illegible]

[illegible]

قال الفقیه

یارب از شرِ مخالف بفقیهان مددی — ایکه از نامِ تو دیوست گریزان مددی

دمِ لامذہبیِ خویش زند دشمنِ دین — قدرتِ حق مددے قوتِ ایمان مددی

آتش افشان شده برما زِ غضب لامذہب — نارِ نمرود ز تو شد گل و ریحان مددی

سر بطغیان کشد این دشمنِ ایمان برما — کشتیِ نوح ز تو رست بطوفان مددی

مدعی خواست مدد از دگران من از تو — حضرتِ عزّ و جل ایزدِ منان مددی

هر زمان میرسد اندر صفِ اعدا عاجز — از خداوند باین بندۀ فرمان مددی

قال السفیه

تو قدرِ سنتِ خیر البشر نمیدانے — که بوده زخرد ورکفِ پریشانے

نه هر کسے ز خرد پروران لقب یابد — سزد بکلکِ محدث خطاب ترخانے

گذشتن از سخنِ یار سخت دشوارست — شعارِ راسے زکف داده ام آسانے

بیا بمحفلِ دل زندگانِ علمِ حدیث — مشو مصاحبِ اَمواتِ رای حیوانے

من وارادتِ سنت که نور افزاید — ترا زِ دفترِ آراست ظلمت جانے

بروزِ حشر بود حجتِ مُوَجِّه ما — حدیثِ پاکِ رسول و کتابِ یزدانے

لیسے ایمه بعالم گذشته اند امّا — یکی نخواست بجاهِ امام ربانے

اگر سلامت دین خود از خرد خواهی — بخوان صحیفۀ علمِ جنابِ شوکانے

بسلکِ آلِ رسول ست منسلک تو اب — بود عداوتِ او کارِ نامسلمانے

قال الفقیه

چو رای نیست ترا علم را نمیدانے — چو علم نیست ترا جاهلے و نادانے

مباش در سرِ تعمیرِ قصرِ جاه و حشم — که این بنا نهد انجام رو بویرانے

گدای درگهِ جانان به نیم جو نخرد ‏— بہادُری دامیرے وشاہے دخانے

فزون طلب مشو از حرص بر بساطِ جہان ‏— بخور بهر آنچه دهد میزبان که مہمانے

زتخت رفت فریدون گذاشت مسندِ جم ‏— همیشه صدر نشین در جہان نمے مانے

بقولِ پاکِ سنے سخن آمده دینا ‏— مباش غره و خود را شناس نادانے

کن اختیار چو عاجز طریقِ فقه و سنن ‏— که مشکلاتِ تو زان حل شود بآسانے

قال السفیه

اے ز آتشِ قیاس نعمت دگرست ‏— مغرور بے تفقہے حقیقت دگرست

خلدے که بگوهرِ خرد آرایند ‏— مجموعهٔ آن ز تست جنت دگرست

قال الفقیه

در مذهبم آثارِ محبت دگرست ‏— طرز دگر و شعار و ملت دگرست

دنیا دارے و دم ز سنت چه زنے ‏— حاشا که طریقِ اهلِ سنت دگرست

قال السفیه

اے رائے تو بیخبر ز اسرارِ نفوس ‏— تا کے سخن از ارسطو و جالینوس

آنرا که خرد ماده فاسد کرده ‏— مصلح نه بود جوارشِ بطلیموس

قال الفقیه

گیرم که زنے دوال فی الحال بکوس ‏— در مال و منال گشته یککاؤس

فردا خالے کفت چو باشد از مال ‏— مالے ز مآلِ کار دستِ افسوس

قال السفیه

دلیلِ شرع بود چار چیز مے گویند ‏— یکے کتابِ خدا و دگر حدیثِ رسول

سوم قیاس و چهارم وفاقِ مجتهدان ‏— ولیک در نظرِ امتحان همه مجهول

قیاسِ ما و شما در مراتبِ احکام — خصوص نزدِ قضا دُم بحجت مقبول
بہیچ چیز نماند کہ فضلہ رای ست — کسش قبول ندارد بجز ظلوم وجہول
وجودِ ہیئتِ اجماع خود بسے مشکل — باحتجاج بیرزد بہ پیشِ اہل نقول
قیاس فاسد و اجماع بے اثر آمد — بجز دو نوعِ نخستین نباشد اصل اصول

قال الفقیہ

کتاب و سنت و اجماع و ہم قیاس این چار — بحکمِ شرع در اسلام ہست اصلِ اصول
باحتجاج ہمین قول قولِ با اثرست — ولیک بے اثر افتاد قولت ای مخذول
کسیکہ گشت مقلد براین چہار طریق — بحضرتِ صمدی شد عبادتش مقبول
تو سرکشی بجہالت ز رای و از اجماع — روا بود کہ ترا خواندہ ام ظلوم وجہول
اگر بدیدۂ انصاف بنگرے دانے — کہ رونق از فقہا یافت دینِ پاکِ رسول
با مرو نہیِ فقیہان بنہ سرِ تسلیم — مطیع باش زبان بر مکش برد و قبول

قال السفیہ

در سینہ ز مہر رسلے داغے داریم — در کوی حدیث او سراغی داریم
ہر قوم براے خود دلیلے دارد — ما نیز بدست خود چراغی داریم

قال الفقیہ

در کف ز رحیق راے ایاغی داریم — روشن بر ہِ ہُدے چراغی داریم
نے خوف ز ظلمات نہ بیم از رہزن — صد شکر کز انہمہ فراغی داریم

قال السفیہ

اول رہِ کوے طیبہ پیدا کردم — پس نشۂ عشق را دو بالا کردم
یک عمر بجوی سنتش ہمچو نفس — بیرون ز درون چہ جستجو ہا کردم

قال الفقیه

پیشِ فقہا کہ از ادب جا کردم ‫—‬ اِخلاص بدل باہمہ پیدا کردم

وقت ست کہ فکرِ خود کند لا مذہب ‫—‬ کامروز من اندیشۂ فردا کردم

قال السفیه

نہادِ اہل حدیث ست اتباعِ سنن ‫—‬ صبا سے زای نیابد گذر درین گلشن

کجاست صاحب تقلید گو بیا و ببین ‫—‬ بہارِ این چمن و خار زار برای زمن

قال الفقیه

نہ آگہے ز کتاب و نہ واقفے ز سنن ‫—‬ خبر نداری از اجماع و رای ای کودن

مخالفت بگذار و خلوص کن حاصل ‫—‬ حقیقتِ ہمہ یک یک بپرس از من

قال السفیه

فرداست کہ گیرند حساب از من و تو ‫—‬ ناطق بعمل شود کتاب از من و تو

تقلیدکسان سود نہ بخشد آنجا ‫—‬ پرسند ز سنت و کتاب از من و تو

قال الفقیه

اینجاست سوال و این جواب از من و تو ‫—‬ افزون شده از حد و حساب از من و تو

اجماع و قیاسِ اہل دین خاص از من ‫—‬ باقی ہمہ سنت و کتاب از من و تو

قال السفیه

صدیق حسن بلاست سر مستیِ تو ‫—‬ خود نیست برابر ست با ہستیِ تو

بے نقدِ عمل کس نفرو شد جنت ‫—‬ ہیہات ہیہات از تہی دستیِ تو

قال الفقیه

دنیا شده سرمایۂ بدمستیِ تو ‫—‬ ہشدار کہ نیست ہست این ہستیِ تو

با خود بری زنقدِ و دینارِ درمی ‏ | ‏ افسوس افسوس بر تهیدستی تو

قال السفیه

هر چند گنه کنم بگاه و بیگاه ‏ | ‏ نومید ز رحمتش نباشم والله
گر هست نجاتِ عاصیی از رهِ عدل ‏ | ‏ بخشیده شوم بفضل انشاء الله

قال الفقیه

صد شکر باهلِ صدق بردیم پناه ‏ | ‏ از پست و بلندِ راه گشتیم آگاه
تقلید بہ تحقیق رسانید مرا ‏ | ‏ چون غیر مقلد نشدم من گمراه

قال السفیه

در جمله ملل افضلِ ملت بهتر ‏ | ‏ یعنی که طریق اهل سنت بهتر
زان جمله عصابهٔ حدیث نبوی ‏ | ‏ در سنیان با همه قلت بهتر

قال الفقیه

از دولت تو ملکِ قناعت بهتر ‏ | ‏ وز مال و منال و جاه و حشمت بهتر
صد مرتبه یک نانِ جوینِ قانع ‏ | ‏ از مائده و ز خوانِ نعمت بهتر

ایضا

راحت که ز زن بود محن بهتر ازو ‏ | ‏ خلعت که ز زن رسد کفن بهتر ازو
آن مرد که بر دولتِ زن می نازد ‏ | ‏ والله که صد مرتبه زن بهتر ازو

قال السفیه

خوش آن زنان که دگر با صدای اشوقاه ‏ | ‏ دلم کشد بطوافِ حریم بیت الله
روم بزمزم و اندوهِ معصیت شویم ‏ | ‏ دلم بلمعهٔ مهر و جبین بجلوهٔ ماه
سحر ز خواب برآیم بعالم شوقی ‏ | ‏ حریم پیش و حجر روبرو حرم تجاه

وگر بخواب روم نورِ کعبه را بینم / چراغِ شامِ غریبانِ خویش خاطرخواه

حریمِ کعبه و انبوهِ خلق و سنگِ درش / من و مرا دلِ پُر آرزو و نامهٔ سیاه

چو از حوادثِ گیتی نجات حاصل نیست / خوش ست گر بگریزم بحضرتِ الله

چه حضرتی که فرو ماندگانِ وادیِ عشق / امیدگاه ندارند غیرِ آن درگاه

دران حریم که صیدِ حلال نتوان کُشت / مرا چگونه پسندد بدست فتنه تباه

نیارم آنکه طوافِ حرم بپا سازم / قدم ز دیده و آن خاکِ آستان زِ نگاه

دران مقام که انوارِ ذات در نظرست / روم بوجد و بیندازم از نشاط کلاه

هوای شهرِ رسولِ خدا دلم پربود / کجاست قائدِ توفیق تا شود همراه

کشان کشان ببرد از دیارِ هند مرا / سوی مدینه که خوش مهجرست طاب ثراه

حریمِ کعبه جواب و نعیمِ مهر قباب / باهل درد مآب و رسول را ابنگاه

سفر کنیم بدان آرزو که نتوان گفت / هجومِ شوق بدل حُسنِ خاتمت همراه

همیشه شیوه گذارم ز نُصرتِ سنت / بسی بتازی و کم پارسی و ریخته گاه

مدام پیشه بود وردِ مُحدَثات مرا / خداگواه و دلِ حق پسند من آگاه

بجز کتاب خدا و بجز حدیثِ رسول / نبوده است مرا در دو کون پُشت و پناه

بلاسے راسے فقیهان و ترارهٔ منطقیان / ز شاهراهِ حقیقت برآورد گمراه

بجز خرابی و حیرانی و پریشانی / نتیجه هیچ ندارد بجز بد والاجاه

امیر ملک بها دُر که تابع اثرست / بجز حدیث ندارد وظیفه شام و پگاه

باین و آن نشوم مقتدی به بیخردی / ازین و آن نکنم پیروی به رای تباه

خدای را سخنِ عمرو زید گوش مکن / حدیث گوی و ز قرآن شنو سخن کوتاه

تفنّن ست که با هر کسی همین سازم / تو خواه دانیش از اختیار یا اکراه

قدم بجوی کسی میرود که لاغیرہٗ
دلم بسوی کسی می کشد که لیس سواہ

ہزار حیف نیامد ز دستِ من کاری
گہِ رحیل فرا ز آمد عمرشد کوتاہ

بقول خلق منم کامگار و گر بینی
بنا بر آیۂ اقتاد و اصل برا فواہ

سعادتی که بدان فخر می توان کردن
نجات آخرت ست و مراتبِ دلخواہ

مبین بظاہرِ من گر تو ناظرے ناظر
بجوز باطنِ من گر تو آگہے آگاہ

روم بحبِ خدا و رسول و یارانش
شنیدہ ام که شود دوست دوست را ہمراہ

بربِ کعبه که در عمر خویش معبودی
بجز خدا نه پذیرفته ام خدیست گواہ

امید ہست دمِ مرگ از لب تواب
بر آید اشهد ان لا الٰہ الا اللہ

قال الفقیہ

خوشا دمی که مرا شوقِ دل شود ہمراہ
ز ہند رخت بہ بندم بسوی بیتُ اللہ

بجای بدرقه ام بس بود حدیثِ نبی
بجای توشه حمائل کنم کلامُ اللہ

سزد که پای ز سر گردد اندرین وادی
چو آفتاب شوم رہ نوردِ شام و پگاہ

بعید نیست که با جذبِ شوق و پای طلب
دوم بشوکتِ جولان برنگِ پای نگاہ

حرامیانِ رہِ دین ز بس بتاراج اند
بدرگہِ حرم آیم دوان برای پناہ

ز صبح تا سرِ شام و ز شام تا بسحر
کنم طوافِ حرم گہ چو مہر و گاہ چو ماہ

ز جوشِ مستیِ لبیک و نغمۂ تسبیح
بیفگنم بہوا از سرِ نشاط کلاہ

بآب چشمۂ زمزم سفید می سازم
چه غم که نامۂ من یکقلم شدہ است سیاہ

بسنگِ اسود رخسارِ زرد می مالم
بدان مثابه که بر روی کہربا پرِ کاہ

کنم ز صدق و صفا سعی در صفا و مروہ
شود نصیب نشگد و شیم ز کوہ گناہ

لب از حلاوتِ لبیک کامیاب شود
زبان بکام رسد از ادای حمدِ الٰہ

چو فارغ از همه ارکانِ حجِ کعبه شوم / سوی مدینه کشم محملم ز بیت الله
ستاره زار ببینم چو آسمانِ برین / حریم آن حرم محترم ز نقشِ جباه
چو سجده گاه من آن خاکِ آستان گردد / ز رشکِ جبههٔ من داغ می شود رخِ ماه
دران مکانِ مقدس بصد نیاز و ادب / زبان به نعت کشایم که یا نبیَّ الله
تو شاهِ ملکِ جهانی و میرِ کون و مکان / ملائک آمده در موکبِ تو خیل و سپاه
عقیق هم شده بیرنگ و لعل هم بیقدر / حدیثِ لعلِ لبت تا فتاده در افواه
برم چو مهر تو زیر زمین شگفت مدان / گرم ز خاک دمد جای سبزه مهر گیاه
کشی چو محملِ قدرِ بلند و شوکتِ خویش / زند چو چرخِ برین جبرئیل صد خرگاه
بسوزِ هجرِ تو لب خشک و چشم تر دارم / همین بس است بر اثباتِ دعویم دو گواه
غلامِ خویشتنم خوان که افتخارِ منست / حضیضِ مرتبه دانم خطابِ والا جاه
بدامنِ کرم و لطفِ تو که هست دراز / چرا نه چنگ زنم نیست دستِ من کوتاه
چو خوانِ نعمتِ عامت بود وسیع و فراخ / چرا نه بهره برم از نعیمِ این درگاه
به بحرِ نعتِ تو کامد محیطِ بی پایان / چسان مدیح سرا دست و پا زند بشناه
ز هولِ روزِ قیامت چرا خطر دارم / خدا غفور و رحیم است و تو شفاعت خواه
خدای را مددی کن که شد سفینهٔ من / ز تُند بادِ مخالف بهجر میند تباه
حدیثِ تست اگرچه شکر فشانِ دهان / نگاهدار ز عسل یا ز تلخیِ افواه
ز رهنمونیِ کردم کایدِ اخوان / نگاهدار مرا تا نیفتم اندر چاه
ز شورِ فتنهٔ لا مذهبانِ کج آهنگ / زبانِ من شده تلخی فشانِ ناله و آه
سمومِ زاغ کجا و شمیمِ باغ کجا / هوای نغمه کجا و کجا صفیرِ زآه
چنانکه مردمِ دانا گریزد از جاهل / سزد ز صحبتِ این ناکسان مرا اکراه

جماعتی بفسون غول راه دین بینم / مرا امان تو بده از طریقۂ گمراه

بحکم ناطقِ فرقان بعالمِ امکان / کسیکه گشت مُطیعت فَقَد اَطاعَ الله

بعینِ لطف و عنایت که کیمیا اثرست / بحالِ عاجزِ مشتاق کن نگاهی گاه

امید هست که سازد بمرگ شیرین کام / بشهدِ اَشهَدُ اَن لا اِلٰهَ اِلّا الله

قال النوابُ المعزول فی مدح الرسول المقبول

اخترت بین اماکن الغبراء / دار الکرامة بقعة الزوراء

هل لی مکان فیه اطلب راحتی / من دُونها فی البرّ و الداماء

ما فضلها فوقَ المواضع کلّها / الا لِعَرفٍ فاحَ فی الارجاءِ

قلبی یطیر الی طیور مروجها / والی جوار ریاضها الغَنّاءِ

بابی بلاقعها التی فاقت علی / وادی المقدس مهبط الایحاءِ

ما لاحَ فی جوّ السماء بوارقُ / اِلّا و اَوریٰ النار فی احشاء

کیفَ الوصولُ الی منازلِ طیبة / فیها لمفتقر حصول رجاء

لو کان ادنی جذبة نبَوِیّة / لوصلت ثَمّہ باسرع الاناء

اِنّی عشقتُ علی اقامة طیبةٍ / فمتی افوز بجنّة الدنیاء

لیس البلوغُ بارضها فی قدرتی / شَتّانَ بین الهند و الزوراء

کیفَ الذی یرجو نزولَ ربوعها / یثوی بها فی بهجةٍ وّرُواء

ان بات جسمی نازحًا عن ارضها / فالقلبُ فیها عمدة الوُکلاء

ولقد ثَمِلتُ بنفحةٍ اُنسِیّةٍ / من روضةٍ محفوفةٍ ببهاء

نفسی الفداء لتربة قدسیّة / فیها نبیٌّ خاتم الانبیاء

طوبی لها من حیث حلّ بسوحها / نورٌ تجلّیٰ فوقَ سبع سماء

فازت بمعراج البراقع ذاتُه / لله جذبة واهب الآلاءِ

وهنا برویة ربّه بلغ المُنیٰ / هذا لَعَمری اعظمُ النَعماء

لم يلق في هذا الذهاب كآبة ... ولعاد في آنٍ مع السرّاء
واتى برضوانٍ وّغفران لدى ... عُشّاقِ حضرتِه أُهَيْل ولاء
ثَبَتَتْ نُبوّته وآدمُ جدُّنا ... قد كان في اسر الثرى والماء
او في امارات النبوة آيته ... أغنى المصاقع نخبة العرباء
لم يخلقِ اللهُ القديرُ عديله ... في عزةٍ وفضيلةٍ وضياء
هو ركنُ بيتِ الله جلَّ جلالُه ... وعمادُ هذى القبّة الخضراء
يكفيه في وصف المكانة انّه ... سببٌ لتخليق الثرى وسماء
نورٌ الهيٌّ تجلّى رحمة ... حتى انارحنادس الغبراء
نبراس هادى الانبياء ونورهم ... هادى حداة الليلة الظلماء
ماوى الذى اضناه همٌّ معيشةٍ ... القاه صرفُ الدهر في البأساء
اعلى برحمةٍ خصاصًا سافلا ... وافاده عزًّا على الاغناء
روّى صداة الخافقين يمينه ... فيها سخاوةُ ديمةٍ هطلاء
مَجْلى اِله العرش عزّ مكانُه ... متنزه عن وصمة الاكفاء
قد ابطل المِللَ السوابقَ دينُه ... ان الضياء لمُبطلُ الظلماء
ماذا يقرب في مديحك مادحٌ ... عجز المُمادح عن بيان ثناء
انت الذى اثنى عليك الله في ... سفر كريم كاشف الاشياء
وقد كنت مشتاقا الى لقيانه ... متقيدًا بسلاسل الاهواء
حتى لقيت جماله بين الكرى ... وظفرت بالنبراس في الظلماء
ومثلت مبتهلا لديه وراجيا ... نيل العناية عمدة السراء
نظر الكريم الى الفقير عطوفة ... نظرُ العطوفة شيمةُ الكرماء
وحيا المؤمل ههنا رمّانةً ... شتّان في التعداد والاحصاء
فجعلت اجمع رحمة من نظرة ... وطفقت اقطف وردة النعماء
ووجدت تعبيرًا لهذا كاملا ... نيل المُنى من طابة وحراء
وجلستُ في كمد عريض من نوى ... متضرمًا بلواعج البرحاء
ياليتنى الفيت يومًا بُلغةً ... ورحلتُ نحو الحضرة العلياء

خرجتُ عن داری سریعاً راجلاً   لو کان شیءٌ فی یدی الصفراء
لیس التعجب ان ظفرت برویة   بعد التمادی وانقطاع رجائی
فالصبُّ احیاناً یُقِرُّ عیونه   نیل المُنٰی من غادة الدّ هناء
والشوق للمشتاق هادٍ موصلٌ   نحو الرجا بوسیلة الاهواء
والعشق للعشاق آسٍ حاذقٌ   شافٍ لمراضٍ من الادواء
لاغرو ان الفیت زورةً کهفنا   حقٌّ علی الآباء للابناء
یا سیدی یا عروتی ووسیلتی   یا عُدّتی فی شدة ورخاء
یا مقصدی یا عروتی ووسیلتی   وذریعتی یا مرصدی مولائی
قد جئتُ سوحک ضارعاً متضرعاً   متأوِّهاً بتنفس الصُعداء
شفّعتُ جاهک خائفاً مترقباً   مالی وراءک صارف الضرّاء
انت المُغیثُ برحمةٍ وکرامةٍ   فی غمةٍ وغوائلٍ وبلاء
ارحَمْ فقیراً جاء بابک راجیاً   انت القمین بحرمة الفقراء
احسن الی عبدٍ محبک لائذ   اوی الیک مخافة الاعداء
کن انت للمحزون جاراً اجُنّةً   من هذه البلوی وذی اللاواء
انجح مرامی یا کریمَ کرائمٍ   انت القدیرُ علی نفاذ رجائی
اخشی مدافع معشرٍ متجانفٍ   همّوا بقتلی وانقطاع بقائی
مالی وراءک مستغاثٌ فارحمَنْ   یا رحمةً للعالمین بُکائی
لاینبغی ردّ العفات تغافلا   شان الکرام رعایةُ الغرباء
هذا الذی هو سائل مترقّبٌ   انّی یجوز لنخبة العُظماء
یا ایها الشمس الرفیع مکانه   ضاءت بنورک ساحة الثرّاء
المع علیّ عنایةً وعطوفةً   وازح نادس مهجتی السوداء
ولک الشفاعة والمکانة فی غدٍ   ولانتَ اکرمُ معشرِ الشفعاء
ورجاء عبدک من جنابک سیدی   نیل الشفاعة زبدة الآلاء
وعظیمُ رجوی ان تکون وسیلتی   فی عفو زلّاتی بیوم جزاء
وسِواک مالی فی القیامة شافعٌ   انت المخلّص لی من الباساء

لازال مدحك باقیاً بین الورٰی ... من عبدك المصروف فی الاطراء

اهدی الیك الهنا متواتراً ... دُرَرَ الصلوة الزهرة الغرّاء

والی معاشر صحبك العالین و ... الآلِ الكرام السادة الكُبَراء

ما اهتزّت الارواحُ من نفس الصبا ... وتنفّس الاصباحُ بالاضواء

قال آزادُ البلجرامی فی نعت النبی التهامی

لَحَت اِلَیّ بعینها الكحلاء ... فَمَرِضتُ طولَ العُمرِ بالسوداء

ولقد ثَمِلتُ بلحظةٍ سمحت بها ... من نرجسٍ ریّانَ بالصّهباء

وعلمتُ اراءَ العلیل صحیحةً ... لمّا رایتُ من العلیل شفائی

اَسَرَت قلوبَ العاشقین فطوّقت ... اَجیادَها بعیونها النجلاء

ما للعواذل هل اطیق قطیعةً ... عن بانةٍ هیَ اعرقت بحُشائی

رُوحی لها ولِعٌ بذات ملاحةٍ ... رَوحی وریحانی بحیث رُواء

ضاءت عند اثرها بنو رجبینها ... فیهنّ حُسنُ اللّیلة القمراء

والثغر فی فمها ومیضٌ كامنٌ ... یبدو واذا ابتسمت علی الخضراء

آو اُقحوانٌ یستقی من ریقها ... او جوهرٌ فی الحُقّة الحمراء

میساءُ خلقتِ الظباءَ وكیف لا ... اِنّ التسابق سنّة الاكفاء

ولقد اتتنی لیّتا فحسبتها ... ماءُ الحیوة یسیل فی الظلماء

قالت تبسّم ان اردت تعانقاً ... انتِ اللهیبُ فتنطفی بالماء

بات الفؤاد بصدغها متجرّعاً ... مِن سمّ تلك الحیّة السوداء

فاتیتُ بالقلب السلیم منادیاً ... غوثَ الورٰی فی شدّةٍ ورخاء

برهان ربّ العالمین حبیبه ... فی الامة الاُمّیة العرباء

هو نیّر اسنی الكواكب ساطعٌ ... ملأ الاهلّة كلّها بسناء

من معشر الانسان اِلّا انه ... انسانُ عینِ المجد والعلیاء

شمسٌ تجلّت غیر ان مسیرها ... فوقَ الطرائقِ لیلة الاسراء

یومَ القتال من السیوف ظلاله ... ویقوم فی العرصات تحت لواء

هو سابقٌ في ظهوره متأخّرٌ   كنتيجةِ الاشكال للعلماء
هو خيرُ من وطئ التراب وخير من   صعد السماء وخيرةُ الشرفاء
غيثٌ اغاث الناسَ وابلُ كفّه   وبُروقه لمعت على الاعداء
طورٌ تظلّل بالغمام وكفّه   آوى اليه غزالة الصحراء
نطق المسيحُ بمهده وبكفه   صُمُّ الحصى سبّحن كالاحياء
غرس النخيل فاثمرت من عامها   بعتاق مملوكٍ من الصلحاء
رجعت ذكاءُ الى القفاء بامره   وانشقّ صدر البدر بالايماء
بوجوه دعوته العميةِ في الورى   اذن الهدى للصخرة الصمّاء
قد كنتُ مشتاقًا الى عتباته   متضرمًا بلواعج الصُعداء
هاج البكاءُ الى منازل رحمة   مسقية بالديمة الهطلاء
ما لاح من نحو الابارق بارقٌ   الا واذكى النار في احشائي
وجلستُ في كمد على بُعد المدى   شتّان بين الهند والزوراء
لو كنت أخبرُ جيرتي وعشيرتي   لتزاحموا بيني وبين رجائي
فخرجت عنهم خائفًا مترقبًا   شوقي أمامي والأُناس ورائي
لولا اعانة جذبةٍ نبويّةٍ   اصبحتُ في يدهم من الأُسراء
شمّرتُ ذيلي والمطيةُ ارجلي   ارجُ النسيم مسعى من الرُفقاء
ومشيتُ من غير المطية برهةً   مع ان جسمي ضامر الاعضاء
حتى لقيتُ من المهيمن نعمةً   موفورةً في البر والدأماء
وبلغت خير الارض ارض تهامةٍ   فرحًا برويةِ لَعلعٍ وحراء
بالبيت طفتُ وجئتُ زمزم والصفا   واتيتُ كُلّ مواطنِ الآلاء
ولقد رحلتُ الى المدينة عاجلا   والشوق يهجو عند قرب لقاء
لوني تغيّر في مواظبة السُرى   حتى رأيتُ معالم الصفراء
لما استزاد من العقيق تعطّشي   حاولتُ بحرًا اشتهى في الارواء
فلثمتُ اعتابَ النبوة خاضعًا   وشممتُ عرفَ رياضها الخضراء
روحي الفداء لروضة قدسيّة   مملوة بلطافةٍ وصفاء

بلغ المشارق والمغارب ضوؤها — تدنو اليها الشمس كالحرباء

ما احسن القبر الذی فی حجرة — خير البرية سيد البطحاء

طوبیٰ لطيبة حيث ضمّ ضريحها — جسما تسلّم فوق سبع سماء

ولها شبابيكٌ باحسن صنعة — صادت قلوبا من اهيل ولاء

هی فی جوانبها منافذ رحمة — اَو احدقت بنواظر الغرفاء

يا مسجدا رحب المكان صلاته — الف الصلوٰة لمعشر الحنفاء

خير المساجد والمقيم بجنبه — خير الخلائق اسوة الكملاء

اعظم بمنبره الذی هو فوق تر — عة جنة حقا بغير مراء

ما شان كرسیٍّ اعدّت تحته — الجنة الفردوس للسعداء

بدت القناديل اللطاف وسقفه — مثل السماء وشبهها الغراء

لا بل قلوب مضرم فيها اللظیٰ — علقت هنا بسلاسل الاهواء

فوقفت بين يديه وقفة خائف — نقد الندامة فی يدی الصفراء

نظر الحبيب الی الغريب عناية — نظر العناية شيمة الكبراء

اصبحتُ بين جماله وكماله — متلاشيا كالظل فی الاضواء

يا سيدی يا عروتی ووسيلتی — يا عدّتی يا مقصدی مولائی

قد جئت بابك خاشعا متضرعا — ما لی وراءك كاشف الضرّاء

ولك الوسيلة والفضيلة فی غد — ولانت اقدم معشر الشفعاء

ارجو واملُ من جنابك سيدی — شيئا تناول جملة النعماء

كن انت فی يوم تلوذ بك الوریٰ — يا رحمة للعالمين جزاء

احسن الی ضيف ببابك واقف — شان الكرام ضيافة الغرباء

باعُ البراعة عن ثنائك قاصر — وجبينها متتابع الرحضاء

ماذا يقرّب فی ثنائك واصف — اثنی عليك الله حق ثناء

املیت فی هذا المرام مؤرخا — انا زرت احمد اكرم الكرماء

صلی عليه وآله رب الوریٰ — وعلی معاشر صحبه الرحماء

ما اهتزت الاغصان من نفس الصبا — وتغنت الورقاء فی الغلباء

قصیدهٔ غرّا در فضل بلدهٔ مولد نبوی و مدح علامهٔ لکهنوی و قدح منکرین عرب

این خیالی می نماید یا نمایان هست خواب
کاین منم بر بام رفعت بعد چندین اضطراب

جبهه سایان اشک ریزان با دل پر ترس و بیم
آمدم اینک بامید دعاے مستجاب

این منم بنهاده سر بر سنگ ایوان حرم
یا مرا پاے طلب آمد بگنج بی حساب

حبّذا سنگی که در وی کیمیاے آبروست
جبهه فرسایش بود شاه و گدا شیخ و شاب

بسکه می بیزد تجلی هر طرف بام و درش
می شود وقت تماشا خیره چشم آفتاب

وحش و طیر اندر حریمش فارغ از بیم و گزند
انس و جان در سایهٔ او ایمن از رنج و عذاب

آسمان در صحن بارش چار طاقی بیش نیست
کز شعاع مهر تابان باشدش کمتر طناب

اهل بدعت از حریمش دور چون ظلمت ز نور
اهل کفر از ساحتش در بیم چون دیو از شهاب

شیعیان را از نهیب دار و گیرش دل بدرد
نجدیان را از نهیب احتسابش دل کباب

آمد از هندوستان مردی ضلالت پیشهٔ
آنکه رازش شد عیان از نسخهٔ کشف الحجاب

نام او اندر دیار هند در هر مرز و بوم
آل او مانند آل شیخ نجدی بی حساب

شد خبر در مکه در هر کوچهٔ کز بوم هند
آمده است از بهر حج کعبه صعلوکی عجاب

کرده ترک اتباع اهل راے و اجتهاد
میرود سر در هوا چون خانه گم کرده غراب

راه حق جوید ز شوکانی و پور تیمیه
قول ایشان را بگوید انه فصل الخطاب

ای عجب رفته برون از زمرهٔ آزادگان
شد غلام پور تیمیه به راے ناصواب

هرکه در چشم دل او خار شوکانی خلید
کی تواند کردن او فیض بصیرت اکتساب

حاکم مکه حسن بود ادبخش دین پناه
کز نهیبش زهرهٔ شیر فلک گردیده آب

کرده در دیوانش حاضر گفت آن دیوانه را
کی گرو برده بزشتی از خنافس و کلاب

از چه رو برگشته از راهی که رفتند اهلِ دین
خلق را بنموده رُخ آهسته حجاب

از خطابش لرزلرزان شد چو بید از تندباد
در جوابش از تحیر شد چو خر اندر خلاب

عاقبت گفتا که کردم توبه از کردارِ خویش
زانکه دارد از کرم حق توبه را مفتوح باب

توبها کردم ز کردار وز گفتار که زشت
مومنانِ هند را در اختلاف و اضطراب

تابع نعمان شدم در قول و فعل و اعتقاد
کردم از هرزه درائی با دلِ صاف اجتناب

آنچه گفتا پیشِ مردم کرد در تحریر جمع
تا به پیشِ منکران گفتن توان اینک کتاب

قهرمانِ شرع چون دید آنهمه گفتارِ او
گفت رو اکنون بعذرِ توبه رستی از عذاب

گشت از مکه برون زین حیله مردی پرفسون
سوی طیبه تا نماید خویش را از اهلِ صواب

بر خلافِ مذهبِ خود گشت عامل از فریب
ورنه اهلِ مشربش زین سیر دارند اجتناب

هر که از شرعِ رسول الله رو برتافته
کی گذارد قسوتش کان شاه را بوسد جناب

الغرض بشتافت در رجعت ز طیبه سوی هند
شکلِ غول از اسمِ اعظم صورتِ دیو از شهاب

بسکه می ترسید از افشای رازِ خبثِ خویش
داشت روی خویش از اهلِ فراست در حجاب

لاجرم دیگر بسوی کعبهٔ حق رخ نکرد
شد بسوی هند با صد اضطراب و پیچ و تاب

شد خبر در هند کامد حاسیے هندی نژاد
شسته چرکِ اعتقادِ زشت را از هفت آب

ترکِ باطل کرده حق بگرفته و بی اشتباه
اِنَّهٗ قَدْ فَازَ مَنْ قَدْ جَارَهٗ ثُمَّ اَتَاب

زین سخن از پیروانش شور و غوغا شد بلند
کانچه می گویند مردم جمله زور است و کذاب

شیخِ ما از رنگِ مذهب گشت راسخ‌تر ز پیش
یاوه شستندش بآب و بل بهفتاد آبِ ناب

گر بمکه رفت و باز آمد همان میدان که بود
شیخِ ما یکسان و یکرنگ است در اوب و ذهاب

گر کند انکار این معنی بگو تا آورد
بار دیگر سوی مکه روی بی شرم و حجاب

ور بود عذرِ تهیدستی من اینک ضامنم
صرف او را تا بدهلی در ذهاب و در ایاب

چون رود در پردهٔ آن از که دانندش همه
اهلِ هند و روم و شام و مصر و بلخ و فاریاب

الغرض این قوم را سرمایه نبود جز دروغ
راستی رخ تافت ز ایشان چون طهارت از کلاب

در میانِ هند مشهوراند زین فرقه دو کس
کز پیِ این قوم مرجع ذاتِ شان ست و مآب

آن یکی حالش شنیدی دیگری را گوش کن
تا زداید از دلِ صافِ تو زنگِ ارتیاب

بود در قنوج مردی فاضلی پُر مایهٔ
در نسب می داشت با آلِ پیمبر انتساب

راهِ سنت رفته حق بنموده راهِ جنتش
یافت از پروردگارِ خویشتن مزدِ ثواب

گلرخی مه پارهٔ آورد در بندِ نکاح
نفس را ایمن نمود از فتنهٔ عهدِ شباب

لیک اهلِ چوره می گویند کان زیبا جبین
در نسب می داشت تنکیری بوجه اغتراب

زان زنِ منکوره طفلی بو العجب آمد پدید
(قریهٔ قریب کالپی)
هر که دیدی روی او گفت انه شیء عجاب

تربیت بگرفت روزی چند در آغوشِ دهر
بهرِ دنیای دنی هر روزه میبودش طلاب

از تهیدستی دلش صد چاک همچون پیرهن
بهرِ مردارِ بهر سو رفت مانندِ غراب

از نکاحِ بانوی دریا کفی صاحب دلی
پای او ناگه بگنج آمد درین دیرِ خراب

شد بگردون از همان راهیکه آمد بر زمین
تا میانِ اهلِ دنیا گشت نوابش خطاب

دولتِ دنیا چو دادش دست رخ از حق بتافت
کرد از دینِ حنیفی احتراز و اجتناب

مکه و هندوستان را گفت گاهی از حرب
نجد را گفتا که هست او دارِ طاعات و ثواب

گفت نعمان را که هرگز نیست ز اهلِ اجتهاد
پورِ تیمیه از و افضل بود بی ارتیاب

گاه گفتا خویش را ما جامیِ دینیم و بس
وز رهِ تحقیق برگردیده جمله شیخ و شاب

محفلِ میلادِ احمد کان ز طاعاتِ حق است
کرد از وی منع این بیهوده بی شرم و حجاب

نائبانِ خویش را بگماشت در هر کشوری
تا بچاهِ گمرهی انداخت خلقی بی حساب

خواست تا گردد بملکِ هند امام باشکوه
پس شود سلطانِ این خطه برای ناصواب

بسکه بگشاده زبانِ طعنه بر اهلِ کمال / کرد پُر از یاوه و بیهوده گوییها کتاب

دیگر از احوالِ او کان جمله فسق است و فجور / بر زبانِ خویش نا آرم ز بیمِ اغتیاب

عاقبت بگماشته بر وی عزیزی ذو انتقام / فاضلی فطنت مآب و عالمی حکمت ایاب

حاجیِ بیتِ الٰهی با دلِ صافِ اعتقاد / واقفِ اسرارِ سنت حافظِ فصل الخطاب

کرد شمعِ علم روشن همچو آبای کرام / یافته عزّ و معالی در مثالِ جدّ و باب

بندهٔ حلقه بگوشش صد چو پورِ تیمیه / رفته فرقِ فخرِ خُدّامش از آن سوی سحاب

قاضیِ شوکان به پیشِ آن گلِ باغِ حدیث / همچو آن خاری که خشک ست و ندارد رنگ و آب

جمله زلّاتِ آن کز حصر و احصا بود بیش / اندکی را کرد املا در میانِ شیخ و شاب

تا همه دانند کان نوابِ قصرِ گمرهی / نیستش از علم بهره نی ز سنت نه از کتاب

بعد از آن غضبان ز رزیڈنٹی خدا بر وی گماشت / تا جلالش شد خیال و گشت آبِ او سراب

جرمِ او ثابت شده حکّامِ پارلمنٹ را / حکمِ گورنمنٹ آمد رفت تمغا و خطاب

در دمی از خدمتِ سرکاریش معزول گشت / عهدهٔ نوابیش مسلوب شد با صد عتاب

آن امیر الملکیش شد محو چون حرفِ غلط / قصرِ والا جاهیش بشکست چون جسمِ حباب

بهرِ دنیای دنی دینِ او و حیف آنهم نماند / تف بر این دنیای دون کان بود چون نقشی بر آب

این همه بود انتقام از سبّ و شتم و لعن و طعن / بر مطیعانِ امامِ اعظمِ عالی جناب

چون خدا خواهد که پرده کس درد در دو جهان / میلش اندر طعنهٔ پاکان بود با عیب و عاب

منتِ ایزد که از حق کرد باطل را جدا / نورِ حق را ابرِ تو افگن کرد همچون آفتاب

در ظهور آمد همیدون آنچه بود اندر بطون / منکشف گردید اکنون آنچه بود اندر حجاب

إِذْ بَدَتْ دُنْيَاهُمَا بِالسُّوءِ فِي دِينِ الْهُدَىٰ
لَيْسَ فِي عُقْبَاهُمَا حَظٌّ مِنْ أَعْمَالِ الثَّوَابِ

پس ازین قصیدهٔ غرا حال منکر تحریر توبه نامه که اشتهارش حسب الحکم حضرت ولی تولی والی حجاز در مطبعه میریهٔ سلطانی
واقع مکه معظمه بماه ذیحجه سنه ۱۳۰۱ هجری انطباع یافته در تمام اکناف عالم رسیده بر هر که و مه منکشف گردیده
و آماده بانتقام منتقم حقیقی نسبت معزولی نواب مسلوب الخطاب همین بود که خصوصاً درین دیوان دود
رد تقلید و مقلدین هر دو نمود و عموماً در هر کتاب خود همین هنجار بیجا جادهٔ ناروا پیمود چنانچه در صفحه
۳۵ و ۳۶ ترجمان وهابیه مطبوعهٔ مطبع مفید عام آگره داد مذمت فقها داد و تهمت فتنه و فساد بر اهل التقلید
نهاد و هو هذا پر ظاهر هی که سرچشمه سارے جهوٹے حیلون اور مکرونکا اور کان تمام فریبون اور دغابازیونکی علم رای
یعنی فقه هی اور مها جال ان سب خرابیونکا بول چال فقها و مقلدین کی هی اور ساری خرابی فی الی هونی
اون ملاؤنکی هی جو دام تقلید مین گرفتار هین اور بدعت و شرک کے نشه مین سرشار غرض که اگر غور سے
دیکهو اور خوب خیال کرو تو سارے عالم کا فساد اور تمام خرابیون کی بنیاد یهی گروه هی جو اپنے آپکو کبهی هب کا
مقلد کهتا هی اور جن لوگون نے غدر مین شر و فساد کیا اور حکام انگلشیه سے برسر عناد هوئے وه سبکے
سب مقلدان مذهب حنفی تهے انتهی کلامه بلفظه و حال آنکه قائلش خود ازین کذب افترای نکوهیده و
دشنام ناپسندیده بموجب آیهٔ کریمه وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ و حدیث شریف الصدق ینجی
و الکذب یهلک و لیس المؤمن بالطعان و لا باللعان سزای جزا دیده و بجزای سزا رسیده یعنی
از عهدهٔ نوابی ریاست دفعةً معزول گردیده فاعتبروا یا اولی الابصار و هذا جزاء الطعن و اللعن
فی حق الائمة الکبار و مقلدیهم من الفقهاء الاخیار و العلماء الابرار و عجب تر آنکه بر علمای کاملین که
شعرگوئی دون مرتبهٔ ایشانست بر طریق طعن ایراد نماید که بدون شعرگوئی کمال علمی حاصل نباید حال آنکه
خود در فن انشا و انشا کمالی ندارد بلکه اشعار دیگران را باندک تحریف در کلام خود در آرد غافل ازینکه
اشاعت مال مسروقه دلیل بدنامی بر روی خود کشیدنست و اذاعت متاع دزدیده ابساط رسوائی خویش فرحیدن

بانتحال سخن را مبر گرانسانی	که چون ثبوت شود دزدسان تجمل مانی
اگر کمال سخن مفت بر کسی مے بود	بداغ سوخت چرا انوری و خاقانی

چنانچه مشتے نمونه از خرواری و اندکی از بسیاری بجا آنکه نشان اشعار مسروقه و مسروق عنها درین جدول
ثبت نمایم و پرده از روی حقیقتش برکشایم که دیگر اشعارش همین دستور باشند و آنرا احتمال ... اردو ...

هٰذا الجدول کاشف الحجاب عن سرقات النوّاب فی هٰذا الکتاب

صفحہ	اشعار مسروقہ مؤلفہ نواب	اشعار مسروق عنہا مولفہ آزاد	صفحہ
۷۲	نظرُ الکریم الی الفقیر عطوفۃ نظر العطوفۃ شیمۃُ الکرماء	نظرُ الحبیب الی الغریب عنایۃ نظرُ العنایۃ شیمۃ الکبراء	۷۶
۷۳	یا سیّدی یا عروتی ووسیلتی یا عدّتی فی شدۃٍ و رخاء	یا سیّدی یا عُروتی ووسیلتی یا عدّتی یا مقصدی مولائی	〃
〃	قد جئتُ سوحک ضارعًا متضرعًا مالی وراءک صارفُ الضرّاء	قد جئتُ بابک خاشعًا متضرعًا مالی وراءک کاشفُ الضرّاء	〃
〃	اَحسِن الی عبدٍ بجبک لائذٌ شانُ الکرام رعایۃُ الغرباء	احسِنْ الی ضیفٍ ببابک واقف شانُ الکرام ضیافۃُ الغرباء	〃
〃	ولک الشفاعۃُ والمکانۃ فی غدٍ ولانتَ اکرمُ معشرِ الشفعاء	ولک الوسیلۃُ والفضیلۃُ فی غدٍ ولانتَ اقدمُ معشرِ الشفعاء	〃
〃	ما اهتزّتِ الارواحُ من نفس الصبا وتنفّس الاصباحُ بالاضواء	ما اهتزّتِ الاغصانُ من نفس الصبا وتغنّتِ الورقاء فی العلباء	〃

اشعار مسروقہ فارسیہ مولفہ نواب از اشعار مندرجہ کلیات صہبائی مطبوعہ مطبع نظامی

صفحہ	اشعار مسروقہ مؤلفہ نواب	اشعار مسروق عنہا مولفہ آزاد	صفحہ
۴	کن آشنای لب دو سہ حرف کتاب را	کن آشنای لب دو سہ حرف عتاب را	۲۳۸
〃	لبریز حرف شکوہ آراستہ ہے ردم	لبریز حرف شکوہ دیدار میبردم	〃
〃	بی پردہ ہست شاہد سنت درین چمن نتوان ستاند منتِ آتش گلاب را	بی پردہ ہست روی تو امروز در چمن نتوان گرفت منتِ آتش گلاب را	۲۳۹
۹	رای می نازد و از فقہ سخن آگہ نیست نامۂ جہل بود مبحث فرزانۂ ما	عقل مے نازد و از سر یقین آگہ نیست نسخۂ جہل بود مبحث فرزانۂ ما	۲۳۷
۲۱	نہ انصاف است صد خاطر خوشم یکدل غمین باشد	نہ انصاف است صد دل خرم و یکدل حزین باشد	۲۵۹

۹	ما و بیگانگی از طرز بتان آرا آشنائی که بود سنت جانانهٔ ما		ما و بیگانگی از طرز جهان صهبائی آشنائی که بود معنی بیگانهٔ ما	۲۳۶
۱۰	مرحبا سعی تمسک جنذا آثار دوست همسر تخت سلیمان گشت آخر خاک ما		مرحبا سعی تجسس خوش بهوای کوی دوست گشته آخر همسر تخت سلیمان خاک ما	۲۴۰
〃	بسکه ما از بهر سنت ترک آرا کرده ایم شاخ مرجان ست قربان سر مسواک ما		بسکه ما در عین مستی ترک تقوی کرده ایم شاخ انگور ست قربان سر مسواک ما	〃
۶۰	تو رای گیری و غیر از هوائی دانی تفاوت از بت خود تا خدائی دانی		تو سخت گیری و غیر از جفا چه میدانی تفاوت از بت ما تا خدا چه میدانی	۲۷۷
〃	دلت چو سنگ اثر از سخن نمیگیرد تو قدر طبع رسول آشنائی دانی		دلت چو سنگ ندارد اثر ز نرمی لطف تو قدر نالهٔ درد آشنا چه میدانی	〃

تقریظ و تاریخ نتیجهٔ فکر شاعر لبیب جناب سید محمد کاظم حبیب کنتوری عم فیضه المعنوی والصوری

سزاوار ستایش ایزد مهربان بخشایشگر و در خور نیایش ستوده پیغامبر که چراغ رهنمائی او چار دانگ جهان را روشن ساخته و خداوندان دانش و کیاست را به پیروی خویش نواخته پس از ان گزیده خردوران و بهین هنرپروران که به نیروی بازوی دانائی کیش پیش روان را از همه گزیده و برهمه پسندیده داشته اند و بزرگی آئین شان را بیگانه پرستان سپنجی سرایگان یگان انگاشته و تیرهٔ آنها دانشور فرزانه مهرپرور بیگانه پناه یزدان پرستی شاه بیت کهن نامهٔ هستی شناور دریای تحقیق و تفحص وکیل احمد نام عاجز تخلص درین روزها نامهٔ نامی به دیوان حنفی پیش نامه سیاه غریب بادیهٔ خودرائی کاظم بن جعفر حبیب سراپاگناه گسیل فرمودند دیدم و لختی در شگفتگی کارش اندیشه من و ایزد انگاره ایست دلکش که بینندگان را دل از پهلوی جهاند و خون در رگ معنی بجوش می آرد اگر راست پرسی ملای قنوجی که به شوی پسندی بیگم جهان جهان کامیابی راسفیدریش می باشد چه نیروی آن دارد که هم آورد او شود که آورد او را با آمد این ارزش جوی نبوده است گرفتم که او بخواند کاری کیش نهاده خویش یا به پیروی

پیر گشتاسپ منش به اسفندیار روئین تن ماناست خامهٔ پاسخ نگار این رستم نا ورد گاه تقلید از هر ریشهٔ بیشهٔ دارد که دران صد هزار چوب گز پیداست تن کیم که به سپاس چنین جهان پهلوانی پایهٔ فردوسی بهر سانم لهذا بس ست اگر قطعهٔ در تاریخ سال نظمش خوانم

ادیبی کامل و الانژاد سے — که در تحقیق فرد انتخاب ست
سپهری در جهان فضل و دانش — به چرخ علم و دانش آفتاب ست
وکیل احمد محمود ممدوح — خلائق از وجودش فیضیاب ست
رقم زد پاسخ دیوان نواب — توگوئی بهر رد تیر شهاب ست
حبیب آمد زهی مصراع سالش — خهی اقوی جواب باصواب ست

تقریظ و تاریخ شاعر نبیل جناب میر محمد عسکری عدیل کنتوری دام بالخیر المعنوی والصوری

فاضل جلیل عالم بے بدیل نحریر عدیم النظیر ممدوح برنا و پیر مقبول بارگاه صمد مولانا وکیل احمد بکمال تفقد و الطاف خویش دیوان حقی را بر من فرستادند آندران دیدم که جوابات فقیه با اقوال سفیه دست و گریبان ست الحق علامهٔ مکرم بکمال تحقیق و جودت طبع در لطافت معنی و لفظ که بنزاکت شایستهٔ لفظ و معنی ست داد کلام داده اند و سخنان نغز باد لهٔ ساطعه و اجوبهٔ قاطعه بر کرسی نشانده من ہیچمدان را مبلغ استعداد آن همه دانی بی همتا به صورتگری این نا طوره دل را دعوت تسطیر مفضلے می سازد و با نظم و نسق چنین مطالب دقیق و واقعی خاصةً بالتزام نکات شاعری ثانی دقیقی و فردوسی میگویانند پس از آن روکه کمند خیال بر کنگرهٔ مدارج آن نکته سنج بیهمال به قصور و کوتهی گرائیده لاجرم اظهار عجز به پیش کردن قطعهٔ تاریخ سال مناسب دیدم

بعد حمد و شکر و احسان احد
مجمع اوصاف و اصناف صفات
بهر هر قولش جوابی معتبر
اهل دین را چشمهٔ آب حیات

باد بر احمد سلام و هم صلات
کالعدم فرمود تلبیس سفینه
نظم کرد از فضل رب کائنات
از پی لامذهبان ملح اجاج

عامل کامل وکیل احمد که هست
از بطالت داد خلقی را نجات
غرق اعدا را نموده رو ذلیل
وز پی تقلیدیان عذب فرات

سالش از هاتف چو پرسیدم عدیل — گفت اجر الباقیات الصالحات ۱۳۰۶ھ

تقریظ دلپذیر و تحریر بی‌نظیر نوگریز قلم جادو رقم مولوی ابو الشریف سید اشرف حیدرآبادی المتخلص به شمسی عم فیضه الصوری و المعنوی

حمد علیمی که آثار اوضاعِ قلبی از لوحهٔ خیالات دریافته و ثنای مدبّری که رتق و فتقِ عالمِ تکوینِ الوان
تقدیرِ محکم ساخته زبانداناِ بستانِ اشراق از لمعه‌ریزیِ طورِ معرفتش سرمهٔ نیرِ گویائی و بالغ کلامانِ مدرسهٔ الهام از حیرت
خیالِ نکته و حدتش لکنت فروشِ دانائی کلیمی که در مرآتِ معانیِ خویش تمثالِ اعجاز را کشید و بصیری که از کمالِ دانش
صُورِ احوالِ خلق را در آئینهٔ تقدیر جلا بخشید توحیدش آئینه ایست که نقوشِ کثرت در و درخشیده است و تجریدش دریاییست
که امواجِ علائق در آن جوشیده ذره نیست که نورِ آفتابِ جلالش در و تابی ندارد و جوهری نی که صفای جمالِ بی‌مثالش
بر و آبی نه نیارد گلزارِ شهودش آئینه زاریست که در هر گلش صورتِ تجلی نمایان ست و گلستانِ وجودش خورشید زاریست
که در هر گلش عکسِ نور قامتان درخشان و آگاهانِ شهرستانِ تحقیق حیرت مایگانِ جلوه گاهِ جمالش و شاهنشاهان
کشورستانِ معرفت آئینه دارانِ بارگاهِ جلالش قانونِ ملکِ جبروتش بیانِ صحیفهٔ تقدیر و توقیعِ مرز و بومِ ملکوتش
ترجمانِ صفحهٔ تدبیر آرایشِ بهارستانِ ظهورش صرفِ گلشنِ ایجاد بوقلمون و پیرایهٔ سنبلستانِ لاهوتش وقفِ ریاضِ اختراعِ گوناگون

ای شاهدِ جلوه گاهِ تقدیس — وی لمعهٔ مهر و ماهِ تقدیس
کای ذاتِ تو حجله سازِ توحید — یکتا شهِ کائناتِ تجرید
اقلیمِ جلالِ کارگاهت — ایوانِ جمالِ بارگاهت
آئینه طرازِ عقل و فرهنگ — تمثال گرِ نقوشِ بیرنگ
گلزارِ وجود از تو گل ریز — صحرای عدم ز تو شرر خیز
نیرنگ گرِ اساسِ تشبیه — نیرنگ کنِ مثالِ تنزیه
آئینه طرازِ آفرینش — تنویر دهِ چراغِ بینش
از تست بهارِ گلشنِ نور — خندان ز رخت تجلیِ طور

تا کلکِ تو بست نقشِ ایجاد — در دین بود نگار آباد
نیرنگِ وجودِ باغِ نورت — آئینۂ دل گلِ ظهورت

وصلوة بر رسولی که از مطلعِ بشاراتش خورشیدِ هدایت درخشیده و از اعجازِ اشاراتش انوارِ تجلیاتِ عرفان سرکشیده شوخیِ کلامش صیقلِ آئینۂ روشن نهادان و تیزیِ بیانش بصیرت افزای طبعِ کور سوادان آئینه داریِ ایوانِ عدالتش شاهنشاهیِ کشورِ جلالت و خلافِ رَزمی نسخۂ شریعتش باعثِ گمراهی و ضلالت رایِ پُر نورش چندان نه درخشیده که گریبانش مطلعِ خورشیدِ تقدیر نگردد و فکرِ با نعش آن قدر نه رسیده که دست رسائیش بہ نسخۂ ارادۂ ازلی نرسد تا بر صفحۂ تقدیر نقشِ ایجادش کشیده اند چه جلوها که در آئینۂ وجودش ندیده اند نوری که از آفتابِ ازلی درخشیده سیمایِ پرنورِ این ماه آئینه اش گردیده **مثنوی**

عارضش آفتابِ برجِ جمال — پیکرش ماهتابِ اوجِ کمال
نگهش سرمہ ریزِ دیدۂ نور — نفخه اش مشک بیزِ طرۂ حور
لوحِ تقدیر نقشِ آئینش — رازِ لاهوت نسخۂ دینش
معنیِ او نگارِ حقّ یقین — ملتِ او اساسِ کعبۂ دین
منزلِ نور باغ و بستانش — باغِ وحدت فضایِ ایوانش
بزمِ امکان زِ شمعِ او پُر نور — قصرِ لاهوت از و تجلیِ طور
رشحِ ایمان از دستِ دریا جوش — باغِ عرفان از و تجلی پوش
شوخیِ ذهنِ او صفا خیزان — صافیِ طبعِ او جلا بیزان
باغِ هستی از دستِ نسرین خیز — جوهرِ جان از و تجلی ریز
دفترِ او رموزِ قرآنی — نسخۂ او فیوضِ یزدانی

اما بعد مهرِ سخن را تابی و دُرِ کلام را آبی که آئین طرازِ حجلۂ نکته دانی و حلی بندِ شاهدِ معانی گوهر کشِ دریایِ نزاکت چمن پیرایِ گلزارِ لطافت جامعِ علومِ بی عدد مولوی حکیم وکیل احمد

نائب صوبه دار و ناظمِ صدرِ عدالتِ صوبهٔ شرقی حیدرآباد دکن صانه الله تعالی عن الشرور والمحن
که عاجز تخلص می فرمایند و آنرا اعجاز بیانها گوی سبقت از همه در ربایند مثنوی

باغِ خرد از دمش نوبهار / بر سرِ معنیش چمن گل نثار
صفحهٔ ارم زار ز تحریرِ او / حرفِ چمن بار ز تقریرِ او
معنیِ او جوهرِ مرآتِ عقل / نقشِ دلاویزِ طلسماتِ عقل
بحرِ خرد از دلِ او موج خیز / گلشنِ فکر از سخنش عطر بیز
شوخیِ رایش طپشِ آفتاب / صافیِ معنیش رخِ ماهتاب
صفحهٔ او مایهٔ گل پروری / معنیِ او خندهٔ نازِ پری
فکرتِ او مایهٔ آرامِ دهر / صبح طرازان ز رخِ شامِ دهر
لطفِ طبیعتش گلستانِ ناز / قهر مزاجیش بجان برقِ باز
جرأتِ او شیرِ نیستانِ جنگ / همتِ او تیغ زنِ جرمِ سنگ
بخششِ او موجهٔ طوفانِ یم / ریزشِ او جوشِ سحابِ کرم

معنی پروری که تا زبان به رنگین بیانی کشاده چمن برنگ لاله در آتش غم افتاده معنیی که از گریبانِ
الفاظش درخشیده یوسفی ست که از حلقهٔ چاه سر کشیده آن قدر ترکیبِ بیانش پهلو به پهلو نشسته
که سنگینی بارِ رشک کمرِ بلاغت شکسته سنگین بنائی عبارتش متانت دهِ بنیادِ بلاغت و صفا خیزیِ
الفاظش نور بیزِ صفحهٔ فصاحت رنگین ادائی نزاکتش شاهدیست که در هر عشوه شمشیر بر گردنِ
ادا فهمان می نهد و صبح طرازیِ عبارتش مشرقیست که در هر ساعت آفتابِ معنی می درخشد
هر آنکه در گنجینهٔ ازل نهان بود در گنجِ سینهٔ او اندوخته و آنکه در نکتهای نسخهٔ شعور مخفی بود ذهن
باریک بینش آموختهٔ معنیِ او اگر حادث نبودی دیوانِ ازلی خواندمی و شاهدِ عبارتش اگر از حجلهٔ
اختراع سر نکشیدی نسخهٔ قدمش گفتندی دیوانی که گفته چه معانیها که درون نهفته الفاظش شیشه زاریست

کہ پریزادانِ معانی دران خوابیده اند و پاکیِ بیانش کنعانیست کہ یوسفِ لطافت در و ہودج کشیده
جلا فروشیِ معنیِ روشنش عینکِ دیدهٔ فصاحت و شوخی نمائیِ رموزِ بارکیش آفتابِ مطلعِ بلاغت سوادِ
حروفش سرمہ بیزِ دیدهٔ ماہتاب و بیاضِ صفحاتش حیرت دهِ چشمِ آفتابِ خرد تا از مضامینش معنے
اندوختہ عقلِ کل گردیده و چشم تا از روشن بیانیش نوری گرفتہ از نگاہش خورشید درخشیده مثنوی

خرد از معنیش تا نکتہ ور شد ‌ ‌ ز راز نقشِ دلها باخبر شد
کتابش روضهٔ گلزارِ دانش ‌ ‌ مضامینش تجلی زارِ دانش
نزاکت آب و رنگِ گلشنِ او ‌ ‌ فصاحت عکسِ لفظِ روشنِ او
چمن گل پرور از رنگین نوائیش ‌ ‌ جهان پر عشوه از نازک ادائیش
سخن از معنیش در خنده چون گل ‌ ‌ جهان را نغمہ اش گلبانگِ بلبل
خرد گر بیند این نورِ معانے ‌ ‌ جهان گوید رموزِ لن ترانے
کلامش نازِ معشوقانہ دارد ‌ ‌ ادایش عشوهٔ جانانہ دارد
ارم خون از بہارِ گلشنِ او ‌ ‌ بمہ داغ از کلامِ روشنِ او
خرد شیدای طبعِ نکتہ سازش ‌ ‌ تکلم وامقِ عذرای رازش

دیوانِ حقیقی او آئینہ ایست کہ تمثالِ تقلیدِ مصطفوی و صورتِ اتباعِ نبوی درو نمایان است و
معنیش در نزاکت پروری گلستانی ست کہ از نسیمِ ہدایتش گلهای اعتقادِ مقلدین در و خندان
آئینہ طرازیِ مضامینش یاسمن زارِ گلزارِ شریعت و تجلی کشائیِ رموزِ بارکیش روضهٔ تجلی زارِ طریقت
تا فقیہ بغور رسیِ مضمونش پی نبرده خردش را قوتِ استخراج حاصل نگردیده و تا محدث از معنیِ مشہورش
مستفیض نشده خبرش بپایهٔ مرفوع نرسیده بلغا تا استعاراتِ تقریرش را ندیدهٔ تامل دیده اند بپایهٔ بلاغت
وا رسیده اند و فصحا تا تشبیهاتِ بیانش را نفهمیده اند در میزانِ نکاتِ فصاحت نقدِ سخن سنجیده اند معنی کہ از
افقِ بیانش بر آید آفتابیست و رازی کہ از ضمیرِ پاکش سر کشد داغِ دلِ ماہتاب تراز خجا یا نیکہ مانندِ دو زخمیان

در آتش زبانی سر کشیده اند از تماشای رنگین ادائی این جنتیان نور سرشت برنگ برق بر خاک طپیده تقریرش نورانی عالم قدسی سرشتان و کلامش روحانی کشور نور طلعتان بیتی که نگاریده قدکمان ابروان خم گردیده و مصرعی که کشیده قامت سروقامتان مانند حلقه خمیده از آرغوان تا رنگینی مضمونش نگریست اشک خون بگریست تا نازک طبعان بمضمونش رسیده اند نازک ادا گردیده اند

مثنوی

تا نهال گلشن ازش دمید / سروقدان افتد موزون خمید
صافی معنیش تا آمد بتاب / دیدهٔ خفاش گردید آفتاب
شوخیش افروخت تا روی خیال / دیدهٔ خورشید شد چشم غزال
معنی او در نزاکت گلشنی / لفظ در شوخی چو ماه روشنی
گر بر آتش بود صورتگری / گل کند صد خندهٔ ناز پری
صفحه از گلکاریش باغ ارم / لفظش از نیرنگ معنی جام جم

خوشا ذهن رسائیکه دستش بطاق مضمون توصیفش رسیده و حبذا آفتاب رائیکه از فروغ ضمیر گلهای انوار مدحتش چیده لیکن معینی نیست که اصطرلاب ارتفاع آفتاب توصیفش گردد و سخنی نی که آئینه تمثال خورشید ستایش شود چون در طبیعت معانیی که مبانی اوصافش شاید و باید نبود دستان تعریفش باین قصیده اختتام نمود

از روی پر فروغ تو صد سر در آئینه / وز خوی نازک تو چمن پرور آئینه
گر وصف روی تو بنگارم بلوح دل / از تار آفتاب کنم مسطر آئینه
گر شوخی رخ تو بر ویش بیان کنم / خورشید را برهنه نمایم در آئینه
گر تاب قهر تو بدلش جا کند همی / جوهر بچشم خصم کند خنجر آئینه
گر بحر را نوال کفش آبرو دهد / در ریزد از نظارهٔ روشنگر آئینه
گل از نزاکت رخ تو شد بهار پوش / وز بوی گیسوی تو ختن پرور آئینه
تا رود هر ز طالع بیدار تو بدهر / سر می کشد ز طینت اسکندر آئینه

گر طلعتِ ضمیرِ تو روشنگری کند / یوسف نماید از رخ هر جوهر آیینه

گر روی خصم بیند و از طالعِ سیه / خون مے خورد برنگِ گلِ احمر آیینه

از جوهرِ تواضعِ طبعت بروی خویش / صیقل زند ز کلفتِ خاکستر آیینه

یک لمعه از نگاهِ تو تا در ازل بتافت / چون آفتاب گشت ضیا گستر آیینه

چون ناوکِ رگِ مژهٔ قهرِ تو جهد / در چشمِ آفتاب زند نشتر آیینه

گر گرمیے ز بادهٔ چشمت اثر کند / آتش زند بدیدهٔ میناگر آیینه

گر خال را ز زلفِ عذارت خبر دهم / در دود هر سپند دهد مجمر آیینه

گر صافیِ سلاستِ نطقت اثر کند / تا بد به بحر از رخ هر جوهر آیینه

در بزمِ مه فروز تو از روی روشنت / تا بد بدور مے ز خطِ ساغر آیینه

گر پرتوِ نگاهِ تو روشنگری کند / چون آفتاب گل کند از بستر آیینه

گر لعبتِ صفائے خیالت گذر کند / روشن شود ز بتکدهٔ آذر آیینه

تا بسته ام ز مدحِ تو شیرازهٔ خیال / تا بد ز روے هر ورقِ دفتر آیینه

گر جلوهٔ محیطِ خیالت فتد بچرخ / آید طپان ز دائرهٔ محور آیینه

در آستانِ قصرِ تو از صافیِ بنا / خورشید سان طپد ز رخ مرمر آیینه

تا طائرِ خیال بمدحت فشاند بال / پرواز ریزد از رگِ هر شهپر آیینه

ریزد ز نوبهارِ خیالم بفرقِ مدح / در جاے گل ز نه چمنِ اخضر آیینه

از مه فروشیِ دمِ نطقم بآسمان / تا بد بسانِ روے تو از خاور آیینه

از شوخیِ نزاکتِ اندیشه ام شود / چون نوبهار خوے تو نسرین بر آیینه

گر در شبی به نسخهٔ مدحم نظر کند / ریزد فلک ز دیدهٔ هر اختر آیینه

تا چند شمسیا بره فخر تاختن / از نقشِ پایت جلوه کند یکسر آیینه

یکبار شوخیِ دلِ خود را بچشم پوش — رخ باز کش ز جلوهٔ این پیکر آینه
از جستجوی طبعِ پری زادِ فکرِ خویش — نقشِ دعای دولتِ او کش بر آینه
تا برق نور بر رخ خور سے شود طیان — تا میشود چو روے پری دلبر آینه
فرخنده باد طالعِ بیدارِ تو بخلق — بر چرخ از تو باد نوازشگر آینه

قطعۂ تاریخ طبع از نتائج طبع عالی معالی جناب حکیم محمد عبد القدوس صاحب سکندر پوری ام الفیض المعتزمی فی الصدور

المنة لله که چه فرخنده زمانیست — شد طبع کلامی که برو گوش جهانیست
در مصرِ فصاحت سرِ بازارِ بلاغت — از اقمشهٔ مدحت تقلید دکانیست
سودی ست ازین اقمشه سوداگرِ دین را — دنیا طلبان را بجهان بهره زیانیست
در مجلسِ احباب بچیدند سماطی — زالوانِ نعم وه چه مرتب شده خوانیست
تا کام اگر ماند عدو جاے عجب چیست — کاندر خورِ این لقمه نه هر کام و دهانیست
تصنیفِ وکیل احمد و بر حسنِ بیانش — احسنت کند در دهنِ هر که زبانیست
نطقش بزبان بحرِ روان در دمِ تقریر — کلکش به بنان گاهِ رقم سر و روانیست
آن منبعِ دانائی و آن معدنِ دانش — در خیز چو بحری ست گهر ریز چو کانیست
گر علمِ حدیث ست و گر علمِ تفاسیر — حقا که درین جمله علوم او همه دانیست
بنوشت بفرمانِ خرد وصفِ ائمه — کز بشرع مسجّل شده فرخنده نشانیست
در بارگهِ قرب بود جاے امامان — کس را بخدا در صفِ این طائفه جا نیست
دین زندهٔ جاوید شد از کوششِ ایشان — ذاتِ فقها از رهِ انصاف چو جانیست

چون طبع شد این نسخه بتاریخ خرد گفت
دندان شکنِ مدعیان عمده بیانیست
۱۳۰۶ھ

اذا زاد الفقيه على السفيه
ولا مذهب لا عقل فيه

ن تا بود گردد اکنون یکسر حسود آن — دستش اگر برآید از آستین چو خنجر

ی یک آسمان معنی چون نقطه در نهادش — صفری چو خاک عنبر او زناف کاخ اخضر

ف فربه چو علم مالک اخیار آن معظم — لاغر چو فکر عرشی اشرار آن موقر

ی یا قدرت مصور یا گوهرین کتابش — خضرست و آبحیوان سیه سود دست انور

ر رشک زلال حیوان از جانفزا معانی — از سینه مصفا آئینه سکندر

د دارد بجیب فکرت صد حوریان مضمون — در پرده ضمیرش صد لعبتان کشمر

و واکرده حصن معنی از خامه دو شاخی — بشکسته باب خیبر چون زور دست حیدر

س سلطان فضل و حکمت کاوس تخت عظمت — کلکش به بذل بخشد زال زمانه را زر

و ویران ز باس کلکش آبادی توهب — چون کشور مجوسان از هیبت سکندر

ا آن شاهباز رفعت کز عون بخت طالع — دارد بچرخ تازی شهبال کبوتر

س سد سکندر آمد این نسخه معظم — یاجوجیان دین را از یاری پیمبر

ا از نکتهای یکتا هم باشگاه عنقا — از نقطهای رخشا هم خوابگاه نیر

ل لوحش که مهر بیضا لطفش که مشک سارا — نثرش که مار زمزم نظمش که آب کوثر

ش شاگرد علم و فضلش صد جوهر مجرد — خدام بارگاهش صد دانش مصور

ی یارای این که دارد گرد و طرف بفضلش — گر خود عطارد آید گردد کهینه قلر

ط طاوس عرش کی پا در ره بهشت خاکی — کی زاید این معانی رخشان چو مهر خاور

ا آن طفل شیرخواره در جنب رای پیرت — چون کودک دبستان پیش نصیر باقر

ن نا دیده تای پاکت از عرشی ستمکش — از فرط لرزه و تب گشتست زار و لاغر

ی یکیک ز حرف اول از زاده های فکرم — سنه ۱۳۰۶ — چون نیک جمع سازی تاریخ نسخه بنگر

اعلان
COPYRIGHT RESERVED
ظاهرست که تا این زمان چنین دیوان بلاغت تبیان که هر شعرش
مشعر بتائیدِ غلامانِ نعمانیہ است و متضمن بتقویتِ مقلدانِ حنفیہ
در جوابِ منکرانِ تقلید تالیف نیافته و پیرایۂ نظمش بر طبعِ ہیچ ناظمی تافته یعنی
دیوان حنفی
١٣٠٦ھ
حسب فرمانِ مصنفِ موصوف بالعنوان در مطبع انوار محمدی
باهتمام جناب منشی تیغ بهادر صاحب لباسِ حسنِ طبع در بر گرفت
محتاج نیست که بدون اجازتِ مصنف طبع نماید البته بارسال ازین مطبع طلب کرده آید
M. ABDOOL HAKIM
الراقم
بندهٔ اثیم محمد عبد الحکیم
عفی عنہ